

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
 ORGAAN VOOR DE MEDEDEELINGEN VAN DE CENTRALE COMMISSIE VOOR DE RIJNVAART
 UITGAVE VAN HET INSTITUUT VOOR ECONOMISCHE GESCHRIFTEN

17^E JAARGANG

WOENSDAG 14 DECEMBER 1932

No. 885

INSTITUUT VOOR ECONOMISCHE GESCHRIFTEN.
 Algemeen Secretaris: Prof. Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart.
 ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN.

COMMISSIE VAN ADVIES:

Prof. Mr. D. van Blom; J. van Hasselt; Jhr. Mr. L. H. van Lennep; Mr. K. P. van der Mandele; Prof. Dr. N. J. Polak; Mr. Dr. L. F. H. Regout; Dr. E. van Welderen Baron Rengers; Prof. Mr. H. R. Ribbius; Jan Schilthuis; Mr. Q. J. Terpstra; Prof. Mr. F. de Vries.

Gedelegeerd lid: Prof. Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart.

Redacteur-Secretaris: Dr. H. M. H. A. van der Valk.

Secretariaat: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Advertenties f 0,50 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief. Administratie van abonnementen en advertenties: Nijgh & van Ditmar N.V., Uitgevers, Rotterdam Amsterdam, 's-Gravenhage. Postchèque- en giro-rekening No 145192.

Abonnementsprijs voor het weekblad franco p. p. in Nederland f 20,—. Buitenland en Koloniën f 23,— per jaar. Losse nummers 50 cents. Leden en donateurs van het Instituut ontvangen het weekblad gratis.

De verdere publicaties van het Instituut uitgaande ontvangen de abonné's, leden en donateurs kosteloos, voor zover daaromtrent niet anders wordt beslist.

Aangetekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.

13 DECEMBER 1932.

In de noteringen van de geldmarkt kwam er ook deze week geen verandering. De prolongatierente-noteerde weder 1 pCt.; particulier disconto $\frac{1}{4}$ à $\frac{3}{8}$ pCt. en callgeld $\frac{1}{4}$ pCt.

* * *

Blijkens den weekstaat van De Nederlandsche Bank daalde de binnenlandsche credietgeving met f 1,7 miljoen; de post binnenlandsche wissels verminderde met f 566.000 en de post beleeningen met f 1,2 miljoen. Het bedrag aan papier op het buitenland bleef ongewijzigd; de diverse rekeningen onder de activa der Bank vertoonden een stijging van f 293.000.

De goudvoorraad is met een klein bedrag toegenomen; de zilvervoorraad steeg met f 920.000.

Onder de passiva der Bank vertoont de biljetten-circulatië een inkrimping van f 19,9 miljoen. Daarentegen vermeerderden de saldi in rekening-courant met ongeveer gelijk bedrag, waarvan f 6 miljoen op rekening komt van het tegoed van 's Rijks schatkist en f 13,4 miljoen op rekening van de saldi van anderen. Het beschikbaar metaalsaldo is met bijna f 1,2 miljoen toegenomen; het dekkingspercentage bedraagt nagenoeg 83 pCt., evenals de vorige week.

* * *

De stemming voor het Pond was de afgelopen week iets beter. Toch was er een groote onzekerheid in de markt, die het zaken doen bemoeilijkte. Van 7.92 is de koers tot 8.16 opgelopen, om wat lager op 8.12½ te

sluiten. Dollars waren aanvankelijk gezocht en verbeterden van 2.4882½ tot 2.4907½; het slot was echter weder lager op 2.4893. \$/£ liepen wat terug; van 3.17¼ kwam de notering op 3.26½. Fransche Francs zakten iets in: 9.72—9.71½. Dollars waren in Parijs gezocht en liepen tot 25.62, het gouduitvoerpunt op Belga's zonder veel verandering 34.46. Zwitsersche Francs 47.84—47.87. Lires konden zich weer herstellen; zij verbeterden van 12.60 tot 12.74. Peseta's ca. 20.27½. Marken waren gezocht; van 59.14 kwamen zij op 59.20. De Noordelijke koersen beter: Kopenhagen 42.30, Oslo 41.85; Stockholm 44.30. Canadeesche Dollars vaster 2.13½.

Termijnponden waren wederom vaster; zij noteerden rond pari. Dollars op een- en drie-maanden lager eerder iets flauwer; resp. 27½ en 65 punten disagio.

Op de goudmarkt ging nogal wat om. Er was voor buitenlandsche rekening vraag naar munten; Eagles deden 2.50, Sovereigns 12.12. Daarentegen werden hier nogal wat baren uit het buitenland ingevoerd. Voor goud in baren was hier ca. f 1.650 te maken.

LONDEN, 12 DECEMBER 1932.

Zoals te verwachten was, was de geldmarkt verleden week zeer overvloedig van middelen voorzien, zoodat de notering voor daggeld op de open markt weder op $\frac{1}{2}$ pCt. terugviel.

Disconto was dus eveneens zwak en brokkelde verder af tot $\frac{7}{8}$ pCt. voor drie-maands bankaccepten en $\frac{1}{16}$ — $\frac{1}{8}$ voor schatkistpromessen. Vrijdag had de toewijzing plaats tegen pl.m. $\frac{13}{16}$ pCt.

In het brandpunt van de belangstelling stond de kwestie van de oorlogsschuldbetalingen op 15 December. Het staat nu vast, dat, zoowel Engeland als Frankrijk op 15 December zullen betalen, maar de voorwaarden door Engeland bij de betaling te stellen schijnen reeds aanleiding te geven tot het wisselen van verdere officiële nota's.

Uit den weekstaat van de Bank van Engeland blijkt, dat de actieve bankbiljettencirculatië met pl.m. f 7 miljoen is toegenomen. Dit is een normale vermeerdering in verband met de Kerstmisfeesten. Na afloop van de Kerstmis vloeien deze bankbiljetten geleidelijk weder terug.

Sterling was aan zeer sterke schommelingen onderhevig, maar eindigde de week met vasten onderton. Dollars en Guldens openden heden op 3.26 en 8.12—13. Later verzwakte de stemming voor Sterling; Guldens eindigden op pl.m. 8.10.

DE NEDERLANDSCHE BROODVOORZIENING EN HET CONTRACT TUSSCHEN BAKKERS EN MEEL-FABRIKANTEN.

Op 4 November jl. verscheen in de pers een bericht, waarin werd medegedeeld, dat de Nederlandsche bakkers, georganiseerd in den Ned. Bakkersbond, den R.K. Ned. Bakkersbond, den Chr. Bakkersbond en de Vereeniging van Werkgevers in het Bakkersbedrijf een overeenkomst hebben gesloten met het doel, om de aangesloten leden te verplichten, hun brood niet beneden een door de samenwerkende vereenigingen vastgestelden prijs te verkoopen.

Om dit doel te bereiken, heeft men contact gezocht met de meelindustrie, wat tot het resultaat heeft geleid, dat de meelfabrikanten zich verplicht hebben geen meel te verkoopen aan bakkers, die zich niet aan de voorgeschreven prijzen houden. Als tegenprestatie hiervoor hebben de bakkers beloofd geen meel te koopen van fabrikanten, die aan prijsbedervers leveren. Bakkers, die zich niet aan de bepalingen wenschen te onderwerpen, zullen meel kunnen koopen tegen verhoogde prijzen bij een door de meelfabrikanten op te richten Centraal Verkoopbureau.

Sedert hebben de feiten deze berichten bevestigd. Dit blijkt namelijk uit een aan den Minister van Econ. Zaken en Arbeid gezonden telegram, waarin namens een tiental Amsterdamsche bakkers werd aangedrongen op het beschikbaar stellen van broodbloem. Bedoelde bakkers konden slechts bloem betrekken tegen betaling van f 1,25 per 50 KG. boven den normalen marktprijs of na teekening van een prijszittingscontract.

Naar aanleiding van deze gebeurtenissen zijn er reeds van verschillende zijden stemmen opgegaan, die uiting gaven aan de vrees, dat deze overeenkomst zal leiden tot verhooging van den broodprijs en daarmee de belangen der consumenten zal schaden. De Ned. Vereeniging van Huisvrouwen o.a. heeft in dezen zin een adres gericht tot den Minister van Economische Zaken en Arbeid, waarop deze heeft geantwoord, dat de bedoelde aangelegenheid in behandeling is genomen.

Het is een opmerkelijk verschijnsel, dat in de voorziening van de behoefte aan brood het kleinbedrijf nog heden ten dage een zoo overwegende rol speelt. Dit nog temeer, wanneer men bedenkt, dat deze kleine bedrijfjes in vrije concurrentie onderling strijden om een markt, die als gevolg van een zeer inelastische vraag, quantitatief scherp begrensd is. Nu zou men geneigd zijn te meenen, dat het broodverbruik zich evenredig ontwikkelt met de toename der bevolking en dat daardoor een jaarlijksche expansie plaats vindt van rond anderhalf procent. Deze meening is fout, want in werkelijkheid is er van een zoodanige expansie geen sprake. Allerlei oorzaken, waaronder verandering in gewoonten, verbruikontwikkeling van andere voedingsmiddelen, de broodrantsoeneering tijdens den oorlog, de invoering van den achturigen arbeidsdag en de verhooging van den levensstandaard der arbeiders een voornamelijk rol spelen, hebben op het broodverbruik in ons land een grooten invloed gehad.

Als voorbeeld moge hier gelden het verloop van het broodverbruik in Amsterdam. In 1913 becijferde men dit verbruik op 2,8 KG. per week per inwoner en Prof. Goudriaan constateert, dat, wanneer men in den tijd der brooddistributie het broodverbruik vrij liet, het niet hooger kwam dan 2,5 KG.⁴⁾ De Commissie van Onderzoek naar den toestand in het Bakkersbedrijf te Amsterdam berekent het gemiddeld verbruik per inwoner voor 1928 op slechts 2,14 KG. en stelde zodoende ten opzichte van 1913 een vermindering vast van niet minder dan 24 procent. Zelfs een bevolkingstoename van ruim 25 procent, die de uitbreiding van Amsterdam in die jaren veroorzaakte, vermocht die daling niet te compenseeren. Het veel

⁴⁾ Dr. Ir. J. Goudriaan Jr. De doelmatigheid van de Amsterdamsche broodvoorziening, Amsterdam 1922.

INHOUD:

	Blz.
DE NEDERLANDSCHE BROODVOORZIENING EN HET CONTRACT TUSSCHEN BAKKERS EN MEELFABRIKANTEN door <i>Dr. B. J. M. Ammerlaan</i>	990
De structuur van de bevolkingsrubbercultuur in Nederland-Indië door <i>J. F. Haccoa</i>	993
De mijnspoorwegen in Limburg door <i>S. A. Reitsma</i> ...	996
Herleidingsstelsel en crisisbestrijding door <i>Prof. Dr. W. C. Mees R. Azn.</i> met Naschrift door <i>Mr. J. G. Koopmans</i>	997
BUITENLANDSCHE MEDEWERKING:	
De economische toestand van Duitschland door <i>Dr. Carl Krämer</i>	999
AANTEKENINGEN:	
De omvang van de oorlogsschulden	1002
De vestiging van een aluminiumindustrie in Nederland	1002
De politiek van de Nederlandsche kolenmijnen	1002
BOEKAANKONDIGINGEN:	
Mr. B. Mees: Verkeersvraagstukken voor de groote stad, bespr. door <i>J. M. E. M. A. Zonnenberg</i>	1002
STATISTIEKEN EN OVERZICHTEN	1003—1008
Geldkoersen. — Wisselkoersen. — Bankstaten. — Goederenhandel.	

grootere Amsterdam van 1928 verbruikte per week 1140 baaltjes bloem minder dan het kleinere van 1913, zoodat er een absolute vermindering heeft plaats gehad van 5 procent.

Hoewel Amsterdam in vergelijking met de andere groote steden en zelfs met de meeste provincies een klein broodverbruik heeft, mag men wel aannemen, dat een vermindering van een dergelijken omvang geen uitzondering is, en dat ook in andere deelen van ons land en wel voornamelijk in de groote steden, de consumptie van brood zich in een dalende richting heeft bewogen.

De daling van de consumptie per hoofd enerzijds en de stijging van het aantal consumenten door de bevolkingstoename anderzijds, veroorzaakten uiteraard regelmatige veranderingen in het beeld, dat de broodvoorziening vertoonde. Bij het vestigen van nieuwe bakkerijen werd echter meer gelet op den tweeden dan op den eersten factor met het gevolg, dat het aantal bakkerijen zeer belangrijk toenam. Het aantal broodbakkerijen in de zes grootste steden van ons land steeg b.v. van 1919 tot 1925 van 972 tot juist 1200. In 5 jaar tijds dus een toename van ruim 23 procent.

Neemt men nu nog in aanmerking, dat de bestaande bakkerijen vooral met het oog op mechanisatie van het bedrijf en het beschikbaar komen van elektrische drijfkracht in heel veel gevallen nog zijn uitgebreid, dan kan men met zekerheid besluiten, dat de gezamenlijke productiecapaciteit in het bakkerijbedrijf veruitgaat boven die, welke voor een behoorlijke behoeftebevrediging vereischt is.

De bedrijfscommissie 1926 aarzelde zelfs niet het teveel aan bakruimte in Amsterdam te schatten op minstens 50 procent en gezien de uitbreiding, die sedert deze schatting heeft plaats gehad, mogen wij stellig aannemen, dat de tegenwoordige situatie er niet beter op is geworden. Hoewel dit cijfer wel een te schril beeld geeft van de productiecapaciteit voor het heele land, geeft het toch wel een indruk van de wanverhoudingen, die in den loop der jaren in het bakkersbedrijf zijn ontstaan.

De vaak te scherpe concurrentie, die van deze wanverhoudingen een gevolg was, heeft naast vele nadeelen toch één voordeel opgeleverd. De broodprijzen hebben zich namelijk in een voor den kleinhandel ongekend snel tempo aan de dalende meel- en tarweprijzen aangepast.

Toen in 1923, tijdens de vorige economische crisis, de tarweprijzen een laagtepunt bereikten, was dit eveneens het geval met de broodprijzen. Het herstel der tarwe- en meelprijzen, dat volgde tot 1925, gaf ook in de broodprijzen een — zij het late — stijging te

zien. De geleidelijke hardnekkige daling, die sedert dat jaar de tarweprijzen te zien gaven als gevolg van het steeds toenemende aanbod, werden op den voet gevolgd door de brood- en meelprijzen, totdat deze in 1929 zelfs beneden het niveau van 1923 kwamen te liggen. De daarop volgende ineensstorting der tarweprijzen en de werking van de Tarwewet hebben de geleidelijke ontwikkeling verstoord, wat is gepaard gegaan met een onevenredige daling van de broodprijzen.

Gemiddelde prijzen in Gld. per 100 KG.

	Melkbrood ²⁾	Waterbrood ²⁾	Bloem Laan A.	Tarwe bij invoer
1921	—	—	25.90	19.20
1922	33.02	26.54	17.56	13.50
1923	30.64	24.29	16.13	12.10
1924	30.86	23.56	17.87	13.30
1925	33.60	27.40	21.47	16.00
1926	32.31	26.16	20.26	15.10
1927	31.72	25.85	18.88	14.00
1928	31.06	25.06	17.10	12.50
1929	29.30	23.45	15.16	11.20
1930	28.09	22.32	13.54	9.20
1931	24.97	19.50	10.46 ³⁾	5.30
1932 ⁴⁾	23.15	18.15	10.00 ³⁾	5.20

¹⁾ De cijfers voor 1932 zijn geschat op basis van die betr. Jan.-Oct. Deze en volgende cijfers zijn ontleend aan of berekend uit publicaties van het Centr. Bureau v. d. Statistiek.

²⁾ De prijzen gelden voor brood aan huis bezorgd, uitdaan van alle kortingen. Zij zijn berekend uit opgaven van diverse bakkers in iedere gemeente boven 10.000 inwoners. De gemiddelden per gemeente zijn gewogen naar het inwonersaantal.

³⁾ De prijzen hebben betrekking op gemengd meel volgens de Tarwewet.

Wil men een juist inzicht hebben in de beteekenis, die deze prijsdalingen hebben gehad voor de uitkomsten van het bakkerijbedrijf, dan dient men de opbrengst van het brood te verminderen met de kosten van het daarin verwerkte meel. Gerekend op basis van een brooduitkomst van 144 (1 baaltje bloem van 50 KG. levert 90 brooden van 8 ons op) blijkt dan, dat de marge tusschen broodopbrengst en meelprijs zich tot 1931 vrijwel heeft weten te handhaven. De daling van de broodprijzen is dus geheel door de steeds lager wordende meelprijzen opgevangen. Een uitzondering hierop vormt het jaar 1924, toen tengevolge van een scherpe stijging in de meelprijzen, ook de broodprijzen verhoogd moesten worden. Deze verhooging, die 4 à 5 cents per KG. bedroeg, kwam te laat, zoodat zij eerst in 1925 haar invloed deed gevoelen.

In 1931 komt hierin verandering. Ondanks de scherpe daling van de meelprijzen dalen de broodprijzen blijkbaar nog meer, zoodat de bedoelde marge kleiner wordt en in 1932 op een ongekend laag niveau is aangekomen.

Marge tusschen brooduitkomst (basis 144) en meelprijs per 100 KG. meel.

	Melkbrood gld.	Waterbrood gld.	Melkbrood in perc. v. d. broodprijzen	Waterbrood
1922	30.30	21.00	63.5	54.5
1923	28.20	18.90	63.8	54.0
1924	26.60	16.10	59.9	47.5
1925	27.00	18.00	55.8	45.5
1926	26.20	17.40	56.2	46.1
1927	26.80	18.30	58.8	49.0
1928	27.90	19.10	62.0	52.8
1929	27.00	18.50	64.0	54.8
1930	26.50	18.70	65.5	58.0
1931	25.30	17.60	70.6	62.9
1932	23.30	16.10	70.0	61.3

De vraag doet zich hierbij voor, in hoeverre de genoemde marge voldoende is om de kosten van het vervaardigen en distribueeren van brood te dekken.

Ter beantwoording dier vraag staan ons twee berekeningen ter beschikking. Beide betreffen de middelmatige bakkersbedrijven te Amsterdam. Beide beoogen den kostprijs te berekenen van een hoeveelheid waterbrood vervaardigd uit 100 KG. bloem in stukken

van 800 gram bij een brooduitkomst van 144. De eerste is van Prof. Goudriaan, die voor Januari 1922 komt tot een kostprijs van f 17,99 inclusief verkoopkosten. De tweede van de Commissie 1926, die voor de periode Dec. '26—Jan. '27 de bakkosten heeft berekend op f 10,12, hetgeen aangevuld met de verkoop- en bezorgkosten neerkomt op een kostprijs van f 18,10. De laatste berekening der bakkosten is bovendien door de Commissie 1927 onderschreven, terwijl een opgave uit de groep der grootbedrijven toen zelfs bakkosten opsomde van f 12,65, wat neerkomt op een kostprijs van rond f 20.

Op grond van deze uitkomsten en de bovengenoemde cijfers scherp omlinnde conclusies te trekken omtrent de rentabiliteit van het bakkersbedrijf in ons land is uiteraard te gewaagd. Wel kunnen wij veilig aannemen, dat een marge van f 16,10 tusschen broodopbrengst en meelprijs te laag is om de kosten van de bestaande wijze van broodvoorziening te dekken.

Deze toestand heeft uiteraard een funesten invloed op de normale ontwikkeling van het bakkersbedrijf en daarom is het toe te juichen, dat thans de bakkers de handen hebben ineengeslagen om aan dezen toestand een einde te maken.

De vraag is, of zij daarin door prijsregeling zullen slagen. De oorzaak van de kwaal is immers gelegen in een steeds de markt bedreigend te groot aanbod, dat door het teveel aan bakcapaciteit van tal van kleine ondernemers aan alle kanten kan opduiken. Door prijsregeling zonder meer wordt deze oorzaak niet weggenomen, maar verdwijnt slechts een hinderlijk symptoom. Om de oorzaak van de kwaal te bestrijden, zullen de bakkersverenigingen haar arbeidsveld verder moeten uitstrekken dan alleen de prijsregeling. In de eerste plaats zal dit moeten gaan in de richting van een aanpassing van de productiecapaciteit aan de inelastische vraag en een rationalisatieering zoowel t.a.v. de productie als de distributie.

Welke mogelijkheden op dit terrein verscholen liggen, blijkt wel uit de resultaten van de berekeningen van Prof. Goudriaan, die bij een strikt rationeele broodvoorziening van Amsterdam een besparing beloven van f 4,3 miljoen per jaar. Op de basis van een broodverbruik van 85 miljoen KG. komt dit neer op rond 5 cts. per KG.

De tijd zal leeren, of de samenwerking der bakkersverenigingen zich in deze richting zal weten te ontplooiën en of het verkregen contact tot een hechten band zal uitgroeien. Gebeurt dit niet, dan mogen wij verwachten, dat bij een herstel van den vrijen meelinvoer, door het vervallen van de Tarwewet op 1 Augustus 1934, de oude toestand zich zonder meer zal herstellen en de broodvoorziening blijft lijden aan een te groote productiecapaciteit.

Dat de Tarwewet uiteindelijk de basis is, waarop de machtspositie van de bakkersverenigingen is gebaseerd, komt, doordat deze wet den vrijen invoer van buitenlandsch meel en bloem onmogelijk heeft gemaakt. Zij verbood namelijk het gebruik van vreemd meel en bloem voor de broodbereiding anders dan gemengd met bloem van inheemschen oorsprong. Dit komt in de practijk hierop neer, dat het vroeger ingevoerde quantum thans door de Nederlandsche meelindustrie moet geleverd worden, en waar deze industrie door slechts 15 à 20 zelfstandige ondernemingen wordt beheerscht, is het duidelijk, dat slechts dezen bij de bakkersovereenkomst haar medewerking behoeften te verlenen om het geheel te doen slagen.

Door het teekenen der overeenkomst heeft de meelindustrie de positie, waarin zij door de Tarwewet geplaatst is, weten te consolideeren. Wanneer immers de bakkers uitsluitend bij de meelindustrie meel zullen kopen, heeft invoer geen zin meer en blijft de industrie voor buitenlandsche concurrentie gevrijwaard.

Wat dit voor de fabrikanten zou beteekenen, leeren ons de onderstaande cijfers. Van 1920 tot 1929 name-

lijk heeft de groote meelindustrie haar binnenland- schen afzet weliswaar met 20.000 ton weten te vermeerderen, maar daartegenover is de geringe export, dien zij sedert den oorlog had weten te ontwikkelen, verdwenen, zoodat er per saldo een achteruitgang bleef van rond 20.000 ton. De invoer ontwikkelde zich daarentegen geweldig. Onder invloed van een voornamelijk in de Ver. Staten en Frankrijk gesteunde exportindustrie steeg hij van 105.000 tot 170.000 ton. De invoerbloem was het dus eigenlijk, die profiteerde van de verschuiving in het gebruik van de mindere soorten naar de betere soorten meel, en die zich dus van een groot deel van het debiet der plaatselijke molenaars meester maakte.

Sedert 1929 hebben echter groote veranderingen plaats gehad, die de meelindustrie weliswaar in een veel krachtiger positie hebben geplaatst, maar die tevens een hevige storing op de meelmarkt hebben teweeggebracht.

In de eerste plaats hebben de meelfabrieken door het ophouden van den import haar afzet met niet minder dan 36 procent kunnen vergrooten. Zoodat uit de cijfers blijkt, beteekent dit uiteindelijk een vermeerdering met rond 120.000 ton na 4 jaar tijds of wel een stijging in de gemiddelde dagcapaciteit van 28.500 tot 38.500 baaltjes. Tegelijk met deze uitbreiding greep er een belangrijke verandering plaats in de kwaliteit, die de fabrieken gewoon waren te leveren, omdat volgens de Tarwewet en het Tarwebesluit het product voor 20 tot 25 procent uit meel van inheemsche tarwe moest bestaan. De vrijwel algemeen op het vermalen van de harde buitenlandsche soorten ingestelde fabrieken kregen plotseling ook zachte Nederlandsche tarwe te verwerken. Tenslotte kwam daar nog bij, dat de ineenstorting van de internationale tarwemarkt een plotselinge enorme prijsdaling veroorzaakte (zie tabel bovenaan volgende kolom).

Wanneer de productiecapaciteit der fabrieken in de jaren vóór 1929 evenredig geweest was aan de behoeften, waarin zij voorzagen, dan waren de meelprijzen zeker niet gedaald in de verhoudingen, waarin dit nu gebeurd is. Integendeel, de vrij plotselinge vraag van de voormalige gebruikers van importmeel, waaraan de fabrieken niet konden voldoen, zou oorzaak geweest zijn van een niet onbelangrijke prijsstijging. Nieuwe maatregelen zouden noodig geweest zijn, die eerst door uitbreiding der fabrieken konden tenietgedaan worden.

Onderstaande cijfers toonen echter aan, dat de feiten zich juist in andere richting hebben ontwikkeld. De veel te groote productiecapaciteit der Nederlandsche meelindustrie was oorzaak, dat de onderlinge strijd eerst recht ontbrand is door de gebeurtenissen van na 1929. De fabrikanten, die voorheen hun maalderijen niet vol bezet hadden, trachten uiteraard een zoo groot mogelijk deel van den voormaligen import te veroveren en schrikken daarbij niet ervoor terug tegen steeds lagere prijzen te verkoopen. Daarbij komt nog, dat de verandering in de qualiteiten der producten door het menggebod onderlinge verschuivingen teweegbrengt in den afzet.

	Verm. Tarwe	Aantal	Gemid.	Afzet van Meel	Binnenl.			
Totaal	Van Ned. oorsprong	ondernemingen	vermalen per ondern.	binnen- land	afzet fabr. en invoer samen			
1921	581	—	25	23.2	407	33	105	479
1922	580	—	22	26.3	399	38	127	488
1923	570	—	22	26.0	400	39	166	527
1924	604	—	24	25.2	405	48	197	554
1925	626	—	20	31.2	423	37	155	541
1926	585	—	19	30.9	429	7	143	565
1927	565	—	20	28.3	418	0	158	576
1928	581	—	23	25.3	427	0	170	597
1929	630	—	19	33.2	460	2	120	578
1930	650	25	18	36.2	472	2	156	626
1931	667	71	18	37.0	506	1	111	617
1932 ¹⁾	770	±170	—	—	580	2	28	610

enh. = 1000 ton.

¹⁾ Voor 1932 waren slechts in- en uitvoercijfers bekend over de periode Jan.-Oct. Op basis daarvan zijn de jaarcijfers geschat. De binnenlandsche afzet fabr. en invoer samen is uiteraard statistisch nauwkeurig te schatten. Uit deze cijfers is de binnenlandsche afzet der fabrieken afgeleid en tevens de hoeveelheid vermalen tarwe.

Het gevolg van een en ander was, dat de marge tusschen tarwe- en meelprijs, die zich in de jaren 1921—1929 op gemiddeld f 45,— per ton bewoog en in 1928 nog f 42,— bedroeg, sedert is gedaald tot f 30,— per ton in 1932. Schakelen wij de winsten of verliezen op bijproducten uit door aan te nemen, dat de opbrengst der bijproducten, door elkaar gerekend, gelijk is aan de waarde der daarin vermalen tarwe, dan blijkt, dat de marge tusschen de opbrengst van het product en de waarde van de vermalen tarwe per ton van gemiddeld f 34,50 in de jaren 1921—1929 tot f 31,— in 1928 en rond f 23,— in 1932 gedaald is.

Aangezien de meelfabrieken behooren tot de meest kapitaalintensieve bedrijven, zijn de kosten per ton meel zeer sterk afhankelijk van den omvang der productie. Alleen daarom reeds is het opstellen van een raming dier kosten en een vergelijking met bovengenoemde marge niet mogelijk. Uit een vermenigvuldiging van het aantal vermalen tonnen tarwe en de marge per ton blijkt echter, dat van 1921—1929 de meelzaken gemiddeld een opbrengst lieten van rond f 20 millioen, terwijl, ondanks de productietoename, deze opbrengst in de jaren 1930, 1931 en 1932 was verminderd tot resp. f 17,5 millioen, f 17,4 millioen en f 17,7 millioen. Het verloop dezer cijfers demonstreert wel voldoende welk een druk het prijsniveau van meel heeft ondervonden, voornamelijk door den strijd dien de fabrikanten om de voormalige afnemers van importmeel hebben gestreden.

Het spreekt wel vanzelf, dat de rust op de meelmarkt zal terugkeeren, zoodra de bovengenoemde storende factoren hun functie hebben verricht en een nieuw evenwicht is ontstaan. Dit zal het geval zijn, zoodra de in bedrijf zijnde maalcapaciteit zich aan den quantitatief grooteren afzet zal hebben aangepast. Zoolang dit echter niet het geval is, zal de onderlinge concurrentie aan de ondernemingen zware eischen stellen.

Bovendien schijnt het niet uitgesloten, dat ook na

	Verbruikte tarwe		Geproduc. meel en bloem		Perc. meel uit tarwe	Gem. waarde per ton		Opbrengst per ton verm. tarwe			Marge per ton
	1000 ton	Mill. gld.	1000 ton	Mill. gld.		verm. tarwe gld.	gepr. meel gld.	Meel gld.	Bijpr. gld.	Totaal gld.	
1921	581	116	450	115	76	199,—	255,—	192,—	49,—	241,—	42,—
1922	580	79	437	77	75	136,—	176,—	132,—	34,—	166,—	30,—
1923	570	71	434	70	77	124,—	162,—	124,—	29,—	153,—	29,—
1924	604	78	455	80	75	129,—	176,—	132,—	32,—	164,—	35,—
1925	627	100	465	98	74	159,—	210,—	154,—	42,—	196,—	37,—
1926	584	88	434	87	75	151,—	200,—	149,—	39,—	188,—	37,—
1927	565	81	421	80	74	144,—	189,—	140,—	38,—	178,—	34,—
1928	580	76	426	74	74	131,—	173,—	127,—	35,—	162,—	31,—
1929	630	74	460	70	73	116,—	153,—	112,—	31,—	143,—	27,—
1930	649	65	477	65	73	100,—	137,—	100,—	27,—	127,—	27,—
1931	667	46	502	51	76	69,—	103,—	78,—	17,—	95,—	26,—
1932	770	54	580	58	76	70,—	100,—	76,—	17,—	93,—	23,—

het herstel van de rust de dan nog onbenutte maalecapaciteit een voortdurende bedreiging zal vormen voor een normaal prijsniveau. Zeker zal dit het geval zijn, wanneer na de afschaffing van de Tarwewet de strijd weer moet aangebonden worden tegen het beschermde buitenlandse meel en de binnenlandsche productie moet worden ingekrompen.

Men mag daarom stellig verwachten, en de persberichten wijzen reeds in deze richting, dat de meelfabrieken pogingen in het werk zullen stellen om door een kartelverbond te komen tot aanpassing van de productie aan de behoefte. Dit nog temeer, omdat deze industrie in omstandigheden verkeert, die daarvoor bijzonder geschikt zijn. De meelmarkt wordt thans immers door slechts 15 à 20 ondernemingen beheerscht, die elk afzonderlijk in haar beteekenis voor de markt vrij scherp naar waarde zijn te schatten. Daarbij komt nog, dat de markt onder normale omstandigheden zeer stabiel is en dat het product kwalitatief nagenoeg is gestandaardiseerd, terwijl het altijd wordt geleverd in eenheden van 50 KG.

Daartegenover staat echter, dat bij eenvoudige kartelleering de band tusschen de deelnemers te slap is om een krachtige eenheid te vormen. Daardoor ontstaat de mogelijkheid, dat bij het opstaan van slechts één niet onbelangrijken buitenstaander een dergelijk kartel zich niet zal kunnen handhaven. Dit wordt vrijwel zekerheid, wanneer bij herstel van den vrijen meelimport de scherpe buitenlandse concurrentie van voorheen weer zal optreden.

Wij mogen daarom met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid verwachten, dat zowel de overeenkomsten tusschen de bakkers als die tusschen de meelfabrikanten zullen eindigen tegelijk met de afschaffing der Tarwewet, tenzij men erin slaagt door een krachtigen organisatievorm de productiecapaciteit op een rationeële wijze aan te passen aan de quantitatief zoo scherp begrensde markten.

Dr. B. J. M. AMMERLAAN.

DE STRUCTUUR VAN DE BEVOLKINGSRUBBER-CULTUUR IN NEDERLANDSCH-INDIË.

Bij de beschouwingen, welke geregeld aan de rubbercultuur en haar toekomst worden gewijd, neemt steeds de bevolkingsrubber een min of meer belangrijke plaats in, waarbij dan de optimisten op kostprijsverlaging bij de Westersche producenten, door superieur plantmateriaal en de beperkte productie-mogelijkheid der bevolkingstuinen door b.v. gebrek aan arbeidskrachten, de toekomstverwachtingen voor de ondernemingen bouwen, terwijl de pessimisten wijzen op de groote voorraden en de productiemogelijkheid der bevolkingstuinen. Het blijkt reeds hieruit, dat de bevolkingsrubber een gewichtige plaats in alle beschouwingen over de rubber inneemt en daarom is het opvallend, dat een economische analyse en samenvatting harer resultaten zoo weinig aandacht heeft gevonden.

De „Berichtgevingen Bevolkings-rubbercultuur” van de afdeling Landbouw-economie van den Voorlichtingsdienst voor Landbouw en Visserij van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel geven daartoe, evenals de beschrijvingen dergenen, die de rubberstreken hebben bezocht, anders voldoende materiaal. Tot nu toe zijn echter de voorspellingen over de toekomstige ontwikkeling der bevolkingsrubber veelal, juist door het onvoldoende scherp analyseeren, niet uitgekomen. Tengevolge van deze lacune, en haar beteekenis voor de beoordeeling van de cultuur, is dan ook, naar onze meening, een vergrooting der literatuur over de rubber gerechtvaardigd.

* * *

De bevolkingsrubber — en daarmee komen wij al

dadelijk tot één der principiële punten — is geen *cultuurproduct*; van doelbewuste organisatie der bedrijven is geen sprake. De hevea brasiliensis, de voornaamste producent van rubber, is een buitengewoon sterk gewas, dat met minimale offers resultaat geeft. De pitten of plantjes worden als tusschenplant tusschen de voedselgewassen, zoo dicht mogelijk bijeen, in den grond gebracht en groeien dan op, terwijl in het eerste stadium, terwille van den voedselaanplant, het onkruid verwijderd wordt. Zijn de eerste oogsten van voedselgewassen binnen en de heveaplanten reeds te hinderlijk voor het, in den grond brengen van een nieuwen aanplant¹⁾, dan wordt een stuk bosch gekapt en daarop een nieuwe aanplant van voedselgewas uitgezet, al dan niet met hevea-tusschenplant; de voedsellandbouw door de bevolking geschiedt, om den gebruikelijken term te gebruiken, in de buitengewesten nog veelal extensief.

Naar den rubberaanplant werd in veel gevallen niet meer omgezien — hoogstens eenmaal per jaar werd de overvloedige opslag of lalang gekapt — totdat de boomen, die zooals gezegd, dicht opeengeplant staan (750 à 1250 planten per H.A.)²⁾ en daardoor veel ondergroei zelf belemmeren, een stamomtrek bereiken, die de mogelijkheid van aantappen opende. Wel is de ontwikkeling der boomen aanzienlijk slechter dan op de Westersche ondernemingen, waar juist tot voor kort — ten onrechte — als het probleem werd beschouwd *elken boom* onder de gunstigste verhoudingen te laten groeien; wel bestaan er zeer weinig tuinen zonder ziekten en is het plantmateriaal over het algemeen niet superieur geweest, hoewel daarin in lateren tijd ook verbetering is gekomen³⁾, doch de veelheid der boomen vergoedt veel en maakt producties van in doorsnee 900 KG. per H.A. in het 9e jaar mogelijk²⁾. De periode van hooge producties is evenwel veel korter dan op de cultuurondernemingen; volgens A. Luytjes (Eindrapport) wordt de maximumproductie per vlakteenheid in het 8e à 10e jaar bereikt, terwijl Stephens & Taylor haar na 12 jaar stellen. Zijn dit de algemeene trekken, dan moet toch wel voor oogen worden gehouden, dat hier en daar, b.v. in Tapanoeli, wel grotere zorg aan den aanplant — en later aan de bereiding — werd besteed.

Uit het voorafgaande volgt reeds, dat het in den grond brengen van den aanplant slechts weinig inspanning heeft gekost. Heeft de Inlander de beschikking over de noodige pitten of plantjes, dan kost de rest slechts iets langer werken en aangezien door de mildheid der tropische natuur en de, mede door het klimaat veroorzaakte, beperktheid zijner economische behoeften over een overvloed van vrijen tijd beschikt, wordt het voor hem slechts een afweging tusschen het nog-korten-tijd-doorwerken en de zoete rust, waarbij de waardeering van dit offer niet gebaseerd is op de vervangingswaarde van den tijd, doch op de toekomstige mogelijkheid met minder inspanning zijn levensonderhoud te verwerven. Dit offer is geen kostenfactor, omdat anders deze tijd in het geheel geen economisch nut zou afwerpen. Al evenmin is er hiervan sprake in latere stadia tot aan den tap. Zijn arbeid voor de rubber is geen complementair „kostengoed”, het werk, dat hij voor zijn levensonderhoud doet, het wiewerk in zijn voedselkebon, legt slechts beslag op een klein deel van zijn tijd; het „ligt” hem bovendien uitstekend en is „spielende Energie” (onregelmatige inspanning). Ook de grond kost hem alleen het offer in tijd voor het aan-

¹⁾ Meestal werden ze op droge rijstvelden met tweejarigen tusschenbouw van rijst aangelegd, indien de grond dit maar eenigszins toeliet (vgl. Eindrapport). Ook is echter als catchcoep koffie, gambir en katoen voorgekomen, hetgeen echter meestal geen succes is gebleken.

²⁾ Stephens & Taylor „Native Rubber in the Dutch East Indies.”

³⁾ Rapport Werk-comité ter bestudering van het rubbervraagstuk.

leggen van de ladang, doordat hij slechts spoediger weer naar nieuwen maagdelijken grond zal moeten grijpen. Doch ook zonder rubbertusschenplant gaat hij meestal, indien de grond nog in voldoende overvloed aanwezig is, reeds na niet te langen tijd op nieuwen grond over. Op den aldus ontstanen rubberaanplant houdt de Inlander, ook al ziet hij er tijdelijk niet naar om, individueele rechten.

Kapitaalsuitgaven tot aan den tap heeft de bevolking dus practisch niet, de kostprijs van het plantmateriaal, voor zoover niet uit eigen kebon verzameld, is zeer laag en niet als zoodanig te beschouwen.

Het areaal, dat op deze wijze door de bevolking met rubber is beplant geworden, wordt zeer verschillend getaxeerd. Het behoeft geen betoog, dat waar geen systematiek bij den aanplant heeft plaats gevonden, het uiteraard onmogelijk is een juist beeld van den omvang van het met rubber beplante areaal in een zoo uitgestrekt gebied te krijgen. Om een cijfer te noemen, het Werk-comité, indertijd benoemd om den Minister van Koloniën van advies te dienen over de wenselijkheid van overheidsingrijpen, noemt in zijn rapport een cijfer van 608.000 H.A., waarvan toen 208.000 H.A. tapbaar zouden zijn. Met dit cijfer moge worden volstaan om een idee van den zeer aanzienlijken omvang van den bevolkingsaanplant te geven.

Uit het voorgaande volgt, dat in het algemeen economische problemen, voordat de tuinen in tap komen voor den aanplant, niet rijzen; grond en arbeid, welke gebruikt worden, hebben een zeer bijzonder karakter. Voor een economische analyse moeten wij dan ook speciaal aandacht besteden aan de tapbare tuinen en dan staat de vraag, „welke functie bezitten deze voor den individu”, in het centrum der belangstelling. Bij de bevolkingsrubber vervullen zij drieërlei functie, t.w.:

1. Winstbedrijven,
2. middel tot levensonderhoud,
3. spaarpot en middel om kasgeld te krijgen.

Deze drie moeten zeer scherp gescheiden worden, hoewel het zoo op het oog schijnt, dat de eerste eigenlijk een onderdeel van de tweede is; uit hetgeen volgt zal evenwel duidelijk worden wat de bedoeling is. Alvorens tot een beschouwing dezer drie functies over te gaan, moge nog een enkel woord gezegd worden over de indeeling; zij is geen gewestelijke, noch een onveranderlijke of een scherp begrensde; integendeel, er kunnen tengevolge van het prijsverloop voortdurend overgangen van de eene naar de andere groep plaats hebben: bij stijgende prijzen zal een overgang van de tweede en derde naar de eerste en tweede groep kunnen worden waargenomen, bij prijsdaling bestaat een tendens in omgekeerde richting, doch voor de economische analyse is het o.i. onontbeerlijk deze functiegroeping, die realiteit en geen hypothese is, scherp voor oogen te houden.

Behalve van den te bedingen prijs hangt de omvang van het areaal, dat een bepaalde functie heeft, in verhouding tot dat, hetwelk de andere functies vervult, o.m. af van de individueele grootte der tuinen van een bepaalden bezitter¹⁾, van den al of niet verbouw van andere producten en van de productiviteit der tuinen.

De rubberwinning als winstbedrijf bestaat — of beter bestond, want thans komt zij nog slechts weinig voor — daar, waar of een sterk eenzijdige landbouw-oriëntatie bestond of bij bezitters van grootere complexen. Het criterium leggen wij in het werken met vreemde arbeidskrachten, dus daar waar de factor *loon* of *pacht* in geld of in natura (bagi doea, bagi tiga) optreedt. De bezitters dier tuinen zijn niet in staat of geneigd, er zelf te tappen en bedienen zich

¹⁾ Hierbij wordt aangeteekend, dat blijkens de 6e Berichtgeving het aantal bezitters van kleine tuinen zich na de hausse van 1924/26 geweldig heeft uitgebreid.

van de hulp van vreemde arbeidskracht. Deze arbeidskracht wordt in hoofdzaak voor den tap, werd vroeger hier en daar — b.v. in Tapanoeli en elders in de buurt van rubberondernemingen — wellicht incidenteel ook voor onderhoud van den aanplant aangetrokken, doch vond practisch geen toepassing voor de ontginning. Overwegend beperkte het onderhoud zich echter tot neerslaan van het onkruid en soms het beschermen van den aanplant tegen brandgevaar, waarvoor natuurlijk geen vreemde arbeidskracht noodig was.

Dat practisch geen loonarbeid bij de „ontginning” werd gebruikt is begrijpelijk na het reeds medegedeelde feit, dat de rubber veelal tegelijk met het voedselgewas in den grond werd gebracht, doch ook daar, waar speciaal rubberkebans werden aangelegd, zal practisch weinig of nooit van arbeiders gebruik zijn gemaakt, omdat dat het brengen van geldoffers thans vergt zonder dat daartegenover vroeger dan over eenige jaren ontvangsten staan, iets, dat geheel tegen de mentaliteit van den Inlander — de hooge waardeering van huidige boven toekomstige goederen — indruischt. Loonarbeid zal dus nagenoeg steeds geheel alleen in getapt wordende tuinen zijn voorgekomen en zich daar in hoofdzaak tot het winnen der rubber (tap en vervaardiging van sheety crêpe of slabs) hebben beperkt.

De hoogte der belooning van den arbeid in geld en van de pacht hing nauw samen met den prijs van het product, terwijl de minimumgrens die van de eerste overwegend door de kosten van het levensonderhoud werd en wordt bepaald. Kwamen in den rubber„boom” van eenige jaren geleden loonen van f 1,— en f 1,50 voor, tegen het einde van het vorige jaar moesten de tappers zich overal, waar nog in loonarbeid werd gewerkt, met zeer veel lagere loonen tevreden stellen (in Boven Dajak en Kandangan b.v., (zie 8e Berichtgeving), met 17 à 18 cts. per dag).

De tuinbezitter heeft behalve de loonen slechts de kosten van afvoer naar de passar, tenzij hij deze door een gunstige ligging der kebans, per vlot de rivier af, zelf kan verzorgen of de rubber, al dan niet in verband met genoten voorschot, aan den binnenlandschen opkoper levert. Andere kosten als afschrijving, grondhuur, belastingen en sociale lasten heeft hij niet, dus zoolang hij meer ontvangt dan hij moet uitgeven is aantappen voor hem rendabel en zal de tap, wat hem betreft, worden voortgezet. Evenzoo bij de pacht; zoolang hij iets ontvangt, is dit voor hem een voordeel. Het moment van stopzetten van den tap wordt bepaald door den tapper. Indien deze zich onvoldoende beloond acht, zal in deze vormen het bedrijf worden gestaakt.

Bij de belooning in natura, waarbij de arbeider dus een deel van het product krijgt, wordt het moment van stopzetten van den tap al evenzeer door den gehuurden tapper bepaald. Wel is dit moment door den vrij algemeen overgang van het bagi doea — waarbij de arbeider de helft van het product ontvangt — naar het bagi tiga, waarbij hem $\frac{2}{3}$ wordt gegeven of naar $\frac{1}{3}$ van de opbrengst verschoven, doch bij voortgezette prijsdaling komt ook eens het moment van onvoldoende belooning, ook al geeft de tuinbezitter den importkoelie een stuk ladanggrond, ter voorziening in zijn onderhoud, in bewerking. Dit moment hangt samen enerzijds met de kosten van het levensonderhoud, doch anderzijds met de mogelijkheid elders werk te vinden. De arbeiders zijn nl. overwegend van buiten het gewest afkomstig geweest, kunnen dus in het algemeen geen rechten op den grond doen gelden, doch hebben slechts de keuze of in loondienst te werken of huiswaarts te keeren. Teneinde dit laatste te voorkomen, waardoor bij een stijging der prijzen de noodige tappers zouden ontbreken, lieten en laten tuinbezitters zelfs de geheele opbrengst aan de tappers, terwijl zij, als zooveel medegedeeld, soms nog een stuk ladanggrond ter bewerking gaven.

Zoolang de tuinbezitter nog iets ontvangt boven zijn

uitgaven is dit voor hem winst en zal hij er dus naar streven den tap aan den gang te houden.

Men heeft zich verbaasd over de groote mate van inelasticiteit van de bevolkingsrubber en één der oorzaken treffen wij hier aan. Hoe grooter het tuinbezit is, des te langer kan de bezitter doorgaan en toch nog een inkomen verwerven en mocht dit onvoldoende worden, dan kan hij ook zelf de hand aan het tapmes slaan en krijgt zijn tuin-complex dus de gecombineerde eerste en tweede functie.

Behalve andere oorzaken voor die inelasticiteit van de productie, die bij de tweede en derde functie liggen, liggen er, en zeer voornamelijk, bij den prijs van het product op de passars en bij de daling van levenspeil en kosten van levensonderhoud.

Overwegend wordt de bevolkingsrubber door den Inlander tot „slabs” bereid en gaat dan in dien vorm naar herbereidingsfabrieken in de omgeving of te Singapore, waar de herbereiding tot „blankets” plaats heeft. Het spreekt vanzelf, dat er verband bestaat tusschen den prijs van de blankets en dien der slabs, even zoo goed als er een relatie bestaat tusschen dien van standaard sheets of crêpe en dien van blankets. Doch dit verband is qua prijsverschil niet onveranderlijk; integendeel, die marges zullen kleiner worden. Allereerst de verhouding tusschen standaard rubber en blankets.

De voornaamste rubberconsumenten, de Amerikanen, gebruiken de blankets in groote hoeveelheden in plaats van standaard rubber en schijnen de blanket te hebben gesteund door hun prijspolitiek. Doch ook afgezien van kunstmatigen steun, het is een algemeen waarneembaar verschijnsel, dat, hoe meer de prijs daalt, des te geringer worden de onderlinge prijsverschillen tusschen de kwaliteiten; voor blankets is het prijsverschil met standaard rubber ingekrompen van 5 à 6 cts. in begin 1930 tot 1¼ cts. per ½ KG. in December 1931. De relatie van de prijsbeweging tusschen blankets en slabs is ingewikkelder. De slab gaat via een of meer opkopers naar de herbereidingsfabriek; het prijsverschil dient dus ter belooning van de opkopers, betaling van het uitvoerrecht, de transportkosten en de kosten en de winst der herbereiding. Reeds in de inkomens der opkopers en herbereidingsproducenten is een elastische buffer aanwezig; in het percentsgewijze uitvoerrecht eveneens, de transportkosten zijn al evenzeer variabel gebleken, terwijl bezuinigingen de marge verder hebben verkleind.

Blijkens de 8e Berichtgeving zijn de kosten en winsten van de tusschenschakels tot aan den binnenlandischen verwerkingsproducent of den Chineeschen exporteur in Palembang van f 3,50 per picol, 100 pCt. droog, in Dec. 1930 tot ruim f 2,— in Sept. 1931 gedaald. Door bezuinigingen kunnen ook de herbereidingskosten dalen en zijn zij ook gedaald, doch bovendien, doordat de herbereidingsindustrie met een omvangrijk productiemiddelen-apparaat werkt, zal bij haar niet een te lijden verlies den doorslag tot staking van de verwerking geven, doch zij zal deze slechts dan stopzetten, indien van de kosten, welke het bedrijf ook bij stilstand blijft meebrengen, niets meer in den prijs wordt vergoed. Ook hier dus een inelasticiteit — eenzelfde, welke bij de Westersche rubberondernemingen valt waar te nemen — die tot een continuatie van de winning van bevolkingsrubber leidt, ook al daalt de prijs zoodanig, dat de herbereider verlies lijdt.

Anderzijds is een rem aanwezig, doordat de prijs in het binnenland bij dalend prijsverloop de tendens heeft sneller te dalen dan die, welke de herbereider betaalt, omdat de opkoper zich op deze wijze tegen het prijsrisico tracht te beschermen.

Als resultante dier beide tendenzen hebben wij evenwel een sterke vernauwing van de marge tusschen den opkooprijs en den standaardrubberprijs kunnen waarnemen, waardoor dus de tap in loonarbeid langer kon voortgaan dan anders het geval ware geweest.

Dat de daling der kosten van levensonderhoud en

de daling van het levenspeil eveneens den arbeider in staat hebben gesteld met een lagere belooning tevreden te zijn, is zonder meer duidelijk.

Wij kunnen dus vaststellen, dat de omvang van de rubberwinning als winstbedrijf wordt bepaald door het aantal arbeiders of pachters, dat tot tappen bereid is. Niet de rentabiliteit van het bedrijf, doch de vraag of deze zich voldoende beloond achten, geeft den doorslag. Het arbeidsloon is elastisch — en geeft daardoor aan de productie een zekere inelasticiteit — aangezien het ten nauwste samenhangt met het levenspeil en de kosten van levensonderhoud, welke door de mildheid der tropische natuur zeer laag zijn en praktisch overwegend door den prijs van het volksvoedsel — in de rubberstreken overwegend de rijst — en daarnaast door dien der manufacturen beïnvloed worden. Daalt de prijs van de rijst, zooals in de achter ons liggende periode sterk het geval is geweest, dan kan de arbeider dus ook bij een lageren loonstandaard voortgaan te tappen.

Ook kan en zal de arbeider de productie bij dalende prijzen trachten op te voeren door zwaarder en of minder zorgvuldigen tap — het laatste maakt aantappen van meer boomen mogelijk — hetgeen zich in latere jaren voor den tuinbezitter weliswaar zal wreken, doch waarvan de tapper thans voordeel heeft.

Ten aanzien van deze eerste categorie rijst dan nog de vraag hoe de kebonbezitter zal staan tegenover tuinen, welke hem geen product opleveren, m.a.w. zal hij de boomen omkappen of niet? In het algemeen zal hij de boomen *niet* kappen, omdat daartoe geen enkele aanleiding bestaat; integendeel, het vereischt slechts werk en werk waartegenover geen enkel nut staat. Dus alleen dan indien er speciale redenen zijn, b.v. indien er voor den voedsellandbouw slechts weinig of zeer ongunstig gelegen gronden beschikbaar zijn of men de rubber bij het erf door vruchtboomen wil vervangen. Dit is ook geheel in overeenstemming met de werkelijkheid: vóór begin 1932 hoorden wij slechts incidenteel van het vernietigen van rubbertuinen en ook thans behoudt dit, blijkens de 11e Berichtgeving, nog zeer geringen omvang en heeft steeds omzetting ten doel. Dat beteekent dus, dat er een geweldige reserve aan rubberproducenten blijft bestaan.

Een deel der categorie tuinen, welke de eerste functie oefenden, gaat bij verdere prijsdaling over naar de tweede,

middel tot levensonderhoud. Hierdoor wordt dus het aantal dergenen, die rubbertuinen met deze bedoeling taptten, vergroot. Deze categorie Inlanders heeft geen kostprijs en de omvang der productie wordt hier bepaald door de eischen, welke de tuinbezitters voor levensonderhoud stellen. In tijden van hooge rubberprijzen zullen, uit sociale behoeften, deze eischen hoog zijn, en in de „boom”-periode werd dan ook herhaaldelijk in de pers de aandacht op de verkwesting in de rubberstreken gevestigd.

Het is begrijpelijk, dat indien men in de gelegenheid verkeert met een weinig, en gemakkelijk, werk zijn inkomsten op te voeren, men dit niet nalaat, hoewel de grootste weelde — gezien de gemakzucht (deze uitdrukking niet in den slechten zin bedoeld) van den Inlander — onder de eerste categorie kebonbezitters zal hebben geheerscht. Deze toch genieten een inkomen uit het hebben van de tuinen en hoe grooter het tuinbezit, des te meer arbeiders voor hen werkzaam zijn en dus des te grooter de hoeveelheid voor verkoop beschikbare rubber. Men houde daarbij in het oog, dat er bezitters waren van 15 à 20.000 boomen.

In tijden van lage rubberprijzen wordt dus de tweede categorie, die uit de rubbertuinen hun levensonderhoud putten, door twee groepen uit de eerste categorie versterkt, doordat de tuinbezitters zelf een gedeelte hunner tuinen gaan tappen en doordat zij een deel der tuinen aan hun arbeiders in tap geven teneinde hun arbeidskracht wederom bij een stijging der prijzen ter beschikking te hebben.

Hoe gedraagt nu deze tweede categorie zich bij het prijsverloop? Zal in tijden van hooge rubberprijzen de bezitter voor zich en het gezin tappen en zal hij er dan naar streven de geneugten des levens zooveel mogelijk te genieten, zal hij ook zijn kinderen laten medewerken, teneinde zooveel mogelijk van het gunstige prijsverloop te profiteren, toch is zijn productie tot zijn tuin beperkt. Wellicht zullen hier en daar door te zwaren tap de boomen schade lijden of zal de tapper op nog onvoldoend herstelde bast terugkomen, doch catastrophale afmetingen heeft dat niet aangenomen, dank zij de mentaliteit van den Inlander, die hem al spoedig met zijn inkomen tevreden doet zijn en niet de activiteit van het „steeds meer” van het Westen heeft, en ook door den beperkten tijd per dag (’s ochtends vroeg), waarop de aantap het grootste rendement geeft. Ongetwijfeld zullen de prijzen hem evenwel aanleiding geven pitten in zijn aanplant te verzamelen en deze tusschen de voedingsgewassen op zijn ladang uit te zetten, het prijsverloop kan ook tot de inspanning van het kappen van het woud en het aanleggen van een rubbertuin leiden. In de tijden van hooge prijzen, het zij terloops opgemerkt, zal op den duur een groot deel van den voedsellandbouw worden opgegeven.

In zulke tijden heerscht weelde in de rubberstreken, een weelde, die de bevolking in sterke mate ten goede komt, doch met het dalen van den prijs afneemt. Er kan een tijd komen, dat het inkomen, ook voor een verlaagd levenspeil, onvoldoende dreigt te worden en voordat de Inlander dan tot den voedsellandbouw of visscherij terugkeert of wederom boschproducten gaat verzamelen, zal hij allereerst pogen het gemakkelijke winnen van rubber vol te houden.

Dit vereischt echter een vermeerdering van de hoeveelheid product, welke te bereiken is of door zwaarder, rigoureuzer tap (b.v. meer sneden, grooter deel van den stamontrek, het tappen van meer boomen, dus minder zorgvuldigen tap) of door meer tappers. Beide methoden hebben wij in de practijk gezien: het tapbedrijf wordt gezins- of familie-arbeid, en de tap wordt rigoureuzer, ongetwijfeld ten nadeele van de toekomstige opbrengsten, doch ook in dit opzicht is de Inlander „das glückselige Kind des Augenblicks”. Hij tracht zoolang mogelijk deze eenvoudige bezigheid vol te houden, het afsterven van boomen imponceert hem weinig of niet, omdat er nog voldoende in zijn kebon staan en hij ook ginds nog een kebon heeft.

Het merkwaardige feit doet zich dus voor, dat bij dalende prijzen de productie dezer categorie de tendens heeft te stijgen, een tendens, die ook werkelijkheid is geworden in de periode van prijsdaling. Doch deze vergrootte productie wreekt zich op den duur, zoodra de kebon niet groot genoeg blijkt te zijn om op een behoorlijke bastvernieuwing te wachten, hetgeen uiteindelijk in een droogloopen der boomen resulteert. Dus na verloop ontstaat een tegentendens van afname der productie; het optreden der laatste wordt evenwel, en in verband met de oppervlakte van het individueele tuinbezit en van de toegepaste tapsnede, aanzienlijk vertraagd doordat het geruimen tijd duurt, voordat de tapper weer op den ouden bast moet terugkomen en eerst na tappen op onvoldoend vernieuwden bast de gevolgen daarvan ontstaan; het rigoureuze tappen zal dadelijk met ziekten gepaard gaan.

Tenslotte geven ook hier de kosten van levensonderhoud en de mogelijkheid elders een inkomen te verdienen tegengestelde tendenzen, doch het kost door den sleur, die in de Inlandsche gemeenschap bestaat, tijd vóór deze optreden.

Komen wij voor deze categorie tot een conclusie, dan luidt deze dus, dat een prijsdaling op de rubbermarkt de tendens heeft, ceteris paribus, de productie van bevolkingrubber, afkomstig van deze categorie tuinbezitters, te doen toenemen. Ook hier werkt de aanzienlijke reserve aan tapbare kebons een voortdurend toenemen der productie, zoodra de kosten van

levensonderhoud laag blijven en er geen voldoende lucratieve andere bezigheden — lucratief in verband met de soort arbeid — zijn, in de hand.

Wordt tenslotte de tap gestaakt, dan bestaat er ook voor deze groep tuinbezitters in het algemeen geen aanleiding tot omkappen der boomen. Ook hier moeten daartoe dus speciale oorzaken zijn, die door de veelal gunstige ligging der rubbertuinen ook bestaan.

Een deel dezer groep tuinen versterkt dan die van de derde functie, *die van spaarpot en middel om kasgeld te krijgen*.

De zorg voor de toekomst kent de Inlander over het algemeen niet, terwijl daarentegen wel perioden voorkomen, in welke hij plotseling behoefte aan extra geld heeft. Voldoet daar, waar de Inlander in loondienst werkt, het voorschot of de loonbetaling en elders de beleening aan deze behoefte, in de rubberstreken is het, naast het voorschot, de hevea, die de gewenschte uitkomst geeft. De Inlandsche feestdagen, de tijden waarop belasting en rodigelden moeten worden betaald, zijn zulke perioden en geregeld kan worden waargenomen, dat deze tot verhoogden tap leiden. Ook hier heeft de rubberprijs de omgekeerde werking ten opzichte van de hoeveelheid: hoe lager de prijs des te grooter de hoeveelheid rubber, welke noodig is om de benodigde contanten te krijgen. Ook hier weer het feit, dat van een kostprijs geen sprake is.

Dit is een incidenteele functie, welke evenwel zichtbaren invloed op de productie heeft.

Daarnaast komt nu ook voor, dat de kinderen tapwerk verrichten, teneinde een geregelde aanvulling der gezinsinkomsten te krijgen, terwijl dit mede voor een deel der bezitters zelf kan worden verondersteld. Hier wordt de rubber dus een zuiver nevenbedrijf.

J. F. HACCÖN.

DE MIJNSPOORWEGEN IN LIMBURG.

Ruim een jaar geleden vestigde ik in dit weekblad¹⁾ de aandacht op een tweetal wetsontwerpen, welke beoogden een verklaring ten algemeenen nutte te verkrijgen ten behoeve van een tweetal mijnspoorwegen in Limburg. In deze stukken ontwikkelde ik mijn bezwaren tegen deze verbindingen, welke het kolenvervoer van een aantal staats- en particuliere mijnen naar het Julianakanaal aan de Nederlandsche Spoorwegen zouden onttrekken.

Tegen dit denkbeeld om een bijzonderen spoorweg aan te leggen, grootendeels eeuwigdijg aan een bestaande verbinding, ging mijn protest. Het tweede tegen de willekeurige uitbreiding, welke de Minister van Waterstaat aan art. 1 der Onteigeningswet gaf, door onteigening ten algemeenen nutte te vragen ten behoeve van een *particuliere onderneming*, zonder dat voldaan is aan het criterium, dat alinea 2 van genoemd art. 1 daarvoor stelt.

Anderhalf jaar heeft de Minister gezwegen op de bezwaren, welke in de Voorloopige Verslagen tegen bedoelde wetsontwerpen zijn ingebracht, doch eindelijk zijn de Memories van Antwoord onder dagteekening van 28 November 1932 verschenen (Gedr. Stukken, No. 35 en 36). In dien tusschentijd werd het advies der Staatscommissie-Patijn ingewonnen; het rapport vermeldt het resultaat van pogingen om de partijen — mijnen en spoorwegen — bij elkaar te brengen en beveelt daarom de totstandkoming der verbinding van den bestaanden mijnspoorweg naar het Julianakanaal aan, zoowel als die van de particuliere Oranje-Nassaumijnen met Nuth aan den bovengenoemden staatsmijnspoorweg Nuth-mijn Maurits, *mits* aan een aantal voorwaarden voldaan is, volgens welke de exploitatie van het geheele complex en van den toekomstigen haven zal geschieden door een dochtermaatschappij van de Ned. Spoorwegen, in welks be-

¹⁾ Zie Econ.-Stat. Ber. van 3 en 17 Juni 1931.

stuur ook de mijndirecties voldoende zeggenschap zullen hebben.

Voordat de totstandkoming dier exploitierende maatschappij verzekerd is, voordat dus voldaan is aan dat *mits*, wordt thans de verklaring van algemeen nut voor de onteigeningen door den Minister gevraagd. Men onderkent dadelijk de gevaren, tenzij men de oogen opzettelijk sluit. Eenmaal in het bezit der eigen lijnen, zal van de medewerking der mijnen om de exploitatie-maatschappij op te richten wel weinig blijken en zullen zich wel weer nieuwe gezichtspunten openen, welke evenzovele bezwaren tegen het plan zullen blijken te zijn. De geschiedenis der totstandkoming van den bestaanden mijnspoorweg en van de beide ontwerpen, waar het nu om gaat, is daar, om tot de grootste voorzichtigheid te manen.

In de Memorie van Antwoord (Gedr. Stuk No. 36) wijst Minister Reymer erop, dat ik in mijn beoordeeling van de economische waarde der ontworpen verbindingen eenzijdig geweest ben en dat ik het algemeene belang identificeer met dat der Nederlandsche Spoorwegen. Over mijn juridische bezwaren wordt in alle talen gezeggen.

Wat nu het eerste aangaat, zoo kan ik niet anders doen dan mijn bezwaren handhaven en volhouden, dat het economisch niet te verdedigen is een eigen spoorweg te bouwen vlak naast een bestaanden spoorweg, welke het vervoer op alleszins voldoende wijze kan bewerkstelligen en zeker daarvoor met betrekkelijk geringe kosten is in te richten. Of een tweede verbinding in het algemeen economisch gemotiveerd is, daarvoor geeft het eerste zoowel als het tweede gepubliceerde rapport der Staatscommissie-Patijn een criterium¹⁾, waaraan de onderhavige plannen — waarschijnlijk om tot een compromis te kunnen komen — niet getoetst zijn. Vast staat dus, dat niet is aangetoond, dat door de eigen spoorwegen van de mijnen economische winst zal zijn te boeken. Maar als dat niet het geval is, worden de mijnen voor een zeker bedrag bevoordeeld, de Nederlandsche Spoorwegen voor een grooter bedrag benadeeld. Dit nadeelige saldo moet de belastingbetaler opbrengen.

Is het dan wonder, dat ik „eenzijdig” was en hier beide belangen vereenzelvigde? Zijn de tekorten op de spoorwegen, welke ik anderhalf jaar geleden voorspelde, volgens Minister de Geer's Millioenennota „het donkerste punt op de Rijksbegroting-1933”, niet daar om te doen zien, dat het „uit” moet zijn met oneconomische verkeersmaatregelen?

Oud-minister Prof. Dr. Anton van Gijn schreef naar aanleiding van het huidige conflict zoo buitengewoon juist in het *Algemeen Handelsblad* van 15 Juli 1931, dat de zaak, behalve uit het oogpunt van de mijnen en van de spoorwegen ook eens bezien moest worden uit dat van den belastingbetaler, want dat het tenslotte van weinig belang is of, als er ergens geld bij moet, dit door de mijnen of door de spoorwegen geschiedt. De zeker deskundige en nog minder van eenzijdigheid te verdenken schrijver vervolgt dan:

„Beider financieuzen kan men vrijwel een onderdeel van het Rijksfinancieuzen noemen. Als contribuabele laat het mij koud, of er een millioen meer op de Staatsmijnen wordt verdiend en een millioen minder door de Nederlandsche Spoorwegen, dan wel andersom. En als belangstellende, tevens voor een deel belanghebbende bij het algemeen belang laat het mij zelfs koud of de mijnen in het algemeen (de particuliere dus inbegrepen) een millioen meer verdienen, als daartegenover staat dat de Spoorwegen (hier zooveel nodig ook de particuliere inbegrepen) dat zelfde bedrag minder verdienen. Wanneer er dus met aanleg van nieuwe spoorlijnen niets anders wordt bereikt dan een dus-

¹⁾ De Commissie-Patijn geeft als criterium voor de economische verdedigbaarheid van een nieuwen verkeersweg aan, dat op dien weg de kosten van het vervoer, met inbegrip van de daarop vallende rente en afschrijving van het aanlegkapitaal van den weg lager zouden moeten zijn dan de vervoerkosten op den bestaanden weg, zonder dat daarbij rente en afschrijvingskosten van dien weg in rekening zouden moeten worden gebracht.

danige verschuiving in de onderdelen van het Rijksfinancieuzen — of van het nationaal inkomen — dan lijkt mij die aanleg niet verantwoord. Hij ware dat slechts als rente en afschrijving der aanlegkosten van de nieuwe spoorlijnen werden gedekt door wat de mijnen meer verdienen na aftrek van wat de spoorwegen minder verdienen.”

Scherper kan het niet gezegd worden, bevreemdend is het niet, dat het criterium, dat Prof. Van Gijn aan de economische nuttigheid stelt, hetzelfde is als dat, hetwelk door de staatscommissie-Patijn werd aangegeven, maar waaraan de ontworpen mijnspoorweg helaas *niet* getoetst werd.

De Tweede Kamer zal nu te beslissen hebben over de twee wetsontwerpen, welke een voor de gemeenschap schadelijken maatregel, waarvan althans de nuttigheid nergens is aangetoond, mogelijk moeten maken, zonder dat tevoren voldaan is aan de restricties, welke de Staatscommissie-Patijn in haar advies meende te moeten stellen. En zonder dat de juridische bezwaren tegen toepassing van de Onteigeningswet ontzenuwd zijn, bezwaren, welke gaan tegen de volkomen willekeurige hanteering van het onteigeningsinstituut tot schade van de grondwettige eigendomsrechten der bevolking.

S. A. REITSMA.

HERLEIDINGSSTELSEL EN CRISISBESTRIJDING.

Het betoog van Mr. J. G. Koopmans in Econ.-Stat. Ber. van 30 November opent, naar ik mij vlei, de mogelijkheid tot elkaar begrijpen en daardoor tot eenstemmigheid. Er is thans blijkbaar nog eenig misverstand.

Schr. heeft bezwaar tegen mijne bewering: indien het herleidingssysteem wordt aanvaard, passen de productiekosten zich automatisch aan aan wijzigingen in het prijsniveau, en indien dit geschiedt, is de crisis overwonnen. Naar hij opmerkt, zal eene vermindering der productiekosten, in overeenstemming met het *gemiddelde* van de prijsdaling der eindproducten, nog lang niet voldoende zijn om die bedrijven weder op gang te brengen, wier producten door een crisis het zwaarst — veel zwaarder dan dit in het algemeen indexcijfer tot uitdrukking komt — plegen te worden getroffen.

Dit laatste is volkomen juist. Het herleidingsstelsel zal voor een bedrijf, waarin *werkelijke* overproductie heerscht (dat zijn de door een crisis het zwaarst getroffen bedrijven) niet alle moeilijkheden wegnemen. Maar dat heb ik ook nooit beweerd en dat zou ik zelfs niet wenschen. Want heerscht in een bedrijf werkelijke overproductie, dan beteekent dit, dat het zich, in verhouding tot de ontwikkeling van het geheele bedrijfsleven, te sterk heeft uitgebreid. Het is nuttig, dat het door moeilijkheden bij den afzet wordt gedwongen zijne productie weder terug te brengen tot het *economisch* produceerbare. Dit leiden van de voortbrenging is juist de taak der vrije prijsvorming, van het stelsel van premien en boeten.

Door het herleidingsstelsel wordt slechts de zoogenaamde *algemeene* overproductie voorkomen, de overproductie, welke geene eigenlijke overproductie is, maar slechts eene wanverhouding tusschen prijzen en productiekosten, voortvloeiende uit waardeveranderingen van het geld.

Toch zullen ook bedrijven, welke aan werkelijke overproductie lijden, door het herleidingsstelsel worden gebaat, want werkelijke en algemeene overproductie (deflatie) kunnen samengaan en het zal voor het aan werkelijke overproductie lijdende bedrijf reeds een groote verlichting zijn, indien althans de algemeene overproductie wordt voorkomen. Ook het tegenovergestelde kan zich voordoen. In tijden van inflatie kunnen bedrijven, waarin eigenlijk overproductie heerscht, ongestraft, maar niet in het algemeen belang, met produceeren voortgaan.

Laat ons, ter illustratie van het eerste geval, aan nemen, dat thans in sommige takken van het land-

bouwbedrijf eene werkelijke overproductie heerscht. Deze zou nooit tot de waargenomen prijsdalingen in de landbouwproducten hebben geleid, indien niet tevens deflatie (algemeene overproductie) ware ingetreden. Deze laatste heeft ook voor den landbouw het groote kwaad gedaan door alles te desorganiseeren. Ware zij voorkomen (ik herhaal, dat er geen speld tusschen te krijgen is, dat zij bij het herleidingsstelsel *kon* worden voorkomen), dan was ook den landbouwer veel leed bespaard. Dan zou hij zeer zeker voor tarwe of voor bieten of voor eenig ander artikel, waarvan het aanbod te groot was, onbevredigende prijzen (hoewel veel hooger dan de tegenwoordige) hebben gekregen, maar zou hij zich van die artikelen hebben kunnen afwenden, om zich meer toe te leggen op de verbouwing van andere, welke behoorlijke prijzen beloofden. Thans heeft hij slechts de keus tusschen artikelen, welke *alle* meer of minder verlies opleveren, terwijl tengevolge van de steunmaatregelen, zoogenaamd ter bestrijding van de crisis genomen, die keus economisch niet eens steeds de meest juiste zal zijn.

Mr. Koopmans vreest verder, dat ook bij toepassing van het herleidingsstelsel het loonpeil wellicht *reëel* te hoog zal blijken te zijn voor eene verdriving van alle werkloosheid. Zoo althans meen ik zijne woorden te moeten interpreteren.

Het is mogelijk, dat schr. tot op zekere hoogte gelijk heeft. Het herleidingsstelsel moet voor de herleiding van het loon uitgaan van een bepaald als normaal aangenomen jaar. Het is inderdaad mogelijk, dat men het basisloon niet dadelijk op de juiste hoogte vaststelt. Maar is dit zoo erg? Steeds immers kan het loon worden verhoogd of verlaagd. Immers ik heb nimmer bepleit het loon eens voor goed op een bepaald peil te fixeeren (zie noot op bl. 21 van mijn praeadvies), maar wel om het reëel onafhankelijk te maken van veranderingen in de waarde van het geld. Blijkt het loon te laag te zijn gesteld, dan zal de daaruit voortvloeiende groote vraag naar arbeidskrachten het wel op een hooger peil brengen; blijkt het te hoog gesteld, dan zal de werkloosheid niet geheel verdwijnen, hetgeen voldoende aanwijzing geeft omtrent de fout.

Is het loon slechts weinig te hoog, dan corrigeert deze fout zich wellicht zelf. Want naar gelang de arbeid door meer kapitaal wordt ondersteund en in het algemeen naar gelang de bedrijven meer worden gerationaliseerd *kan* steeds hooger loon worden betaald en, indien de arbeidersstand zich maar niet te sterk uitbreidt, *zal* dit ook werkelijk worden betaald. Mocht dus het loon iets te hoog zijn gesteld, dan zal de fout veelal alleen reeds door tijdsverloop kleiner worden en verdwijnen.

Thans schr.'s laatste bezwaar: zijne vrees voor het oppotten van geld. Deze vrees hangt geheel samen met schr.'s niet voldoende vertrouwen in de effectiviteit van het herleidingsstelsel om crises te voorkomen. Ik meen, dat deze effectiviteit absoluut vaststaat. Immers door het vastkoppelen van productiekosten aan prijzen, *kan* een wanverhouding tusschen beide en dus een crisis niet meer voorkomen. Dit zoo zijnde, kan het prijsniveau, indien geen al te waanzinnige geldpolitiek wordt gevoerd, niet meer stijgen of dalen in een tempo, dat *hoarding* voordeelig zal doen zijn. En uit wantrouwen in belegging in het algemeen heeft men ook niet meer tot geldoppotten te besluiten, want bij het ontbreken van depressies zullen de beleggingen niet meer door de daaruit voortvloeiende risico's worden bedreigd. En indien, om een of andere onnaspeurlijke reden, onverhoopt oppotten van geld toch nog op groote schaal zou voorkomen, dan zou dit nog weinig schadelijke gevolgen hebben. Immers de uit dat oppotten voortvloeiende prijsdaling zou door het herleidingsstelsel in hare gevolgen voor ieder automatisch dadelijk worden geneutraliseerd.

Schr. wil het herleidingsstelsel een *fair chance* geven door er voor te pleiten, dat onze staat eens bij

het uitgeven eener leening, een gedeelte op herleidingsvoorwaarden zou emitteeren.

Ook op zichzelf staande hebben indexleeningen voordeelen zoowel voor geldbelegger als voor geldopnemer en daarom zou ik mij over het uitgeven van zoodanige leeningen zeker verheugen, niet het minst omdat het dienstbaar zou kunnen worden gemaakt aan eene krachtige propaganda voor het herleidingsstelsel.

Indien men echter met de uitgifte beoogt om daarvoor in staat te worden gesteld een *oordeel* uit te spreken over het herleidingsstelsel, dan moet ik daartegen opkomen. Want de *chance*, welke men aan het stelsel heet te willen geven, zou *zeer weinig fair* zijn. Want enkele op zichzelf staande indexleeningen kunnen niet geven de voordeelen, welke een algemeen herleidingsstelsel belooft. Ervaringen met een of meer indexleeningen hebben dus voor het stelsel weinig waarde; hoogstens eenige voor de vraag of het publiek reeds voldoende door den geldsluier weet heen te kijken om het te waardeeren. Maar hoe moet men ook beoordeelen of de proef is geslaagd? Moet men dat alleen afleiden uit de koersverhouding tusschen indexobligaties en gulden-is-guldenobligaties? Afgescheiden van de appreciatie van het publiek, waarvan een deel tegenover het nieuwe wel eenige terughoudendheid in acht zal nemen, zal een indexobligatie, wanneer lagere prijzen worden verwacht, uit den aard der zaak lager noteeren dan een gulden-is-guldenobligatie, terwijl het tegenovergestelde zich zal voordoen in tijden waarin hogere prijzen worden verwacht.

Schr.'s steun bij het propageeren van het herleidingsstelsel zal ik zeer waardeeren en ik koester eenige hoop, dat hij mij die na het boven uiteengezette, dat naar ik meen volkomen duidelijk is, niet langer zal onthouden. Niet iedere steun kan ik echter aanvaarden en met schr.'s laatste denkbeeld zal men zeer voorzichtig moeten zijn.

Tenslotte nog eene algemeene opmerking. De overgang van de *Naturalwirtschaft* eener primitieve samenleving naar de *Geldwirtschaft* heeft zonder twijfel voor de algemeene welvaart zeer gunstige gevolgen gehad. Deze overgang had echter ook een schaduwzijde, welke donkerder werd naarmate het economisch leven en in het bijzonder het productieproces ingewikkelder werd. Het geld weefde een sluier, welke het economisch gebeuren meer en meer aan het oog onttrok. Steeds sterker werd de tegenstelling tusschen hetgeen wij in navolging van Bastiat kunnen noemen „*ce qu'on voit et ce qu'on ne voit pas*”.

De economische wetenschap kreeg tot taak door dien geldsluier heen te zien en met behulp van de statistiek duidelijk te maken wat zich daarachter afspeelt. Uitkomst van dit economisch onderzoek is geweest, dat wel ontwijfelbaar is gebleken de groote onvastheid van de waarde van het geld, terwijl het gelukt is tevens een vrij scherp beeld van de waardeveranderingen te geven. En hierdoor werd het mogelijk de schijn gestalten van het economische leven tot haar reële proporties te herleiden. Hiermede werd echter aan den mensch eene illusie ontnomen, de geldillusie van het gulden-is-gulden-stelsel onzer wetgevingen. Men moest inzien, dat dit stelsel leidt tot onrecht en tot ontwrichting van het economisch leven.

Het verlies van illusies is veelal pijnlijk. Evenals voorheen velen weigerden afstand te doen van hunne illusie, dat de zon om de aarde draait, hebben thans velen moeite de muntillusie los te laten en het daarop gebaseerde gulden-is-gulden-stelsel prijs te geven. *Toch zal het daartoe vroeg of laat moeten komen.* Economische waarheden kunnen niet blijvend worden genegeerd.

Waarom het vasthouden aan het verouderde stelsel voor onze welvaart steeds ernstiger gevaren met zich brengt, heb ik reeds meermalen uiteengezet. Ook

vroeger heeft het aan eene ongestoorde verhooging van de welvaart voor alle leden onzer samenleving in den weg gestaan. Thans stelt het zelfs de reeds verkregen welvaart aan ondergang bloot.

Daarom nog eens: laat ons samenwerken om onze rechtsregelen, welke ten aanzien van geldvorderingen hopeloos verouderd zijn, in overeenstemming te brengen met de uitkomsten der economische wetenschap. Had men het maar eerder gedaan, dan had ook de huidige depressie kunnen zijn vermeden.

W. C. MEES R.AZN.

N a s c h r i f t. Binnen het bestek van de anderhalve kolom, welke de redactie mij, alvorens deze discussie te sluiten, nog ter beschikking stelt, kan ik uiteraard niet aan alle hierboven door Prof. Mees aangevoerde argumenten recht doen wedervaren. Teneinde enkele misverstanden omtrent de bedoeling van het vroeger door mij geschrevene te voorkomen, wil ik echter nog het volgende opmerken:

(a) Dat het in stand houden van bedrijven, waarin een „werkelijke overproductie” heerscht, niet tot de taak der crisisbestrijding behoort *en ook op zichzelf niet wenschelijk is*, ben ik volkomen met den geachten schrijver eens. Twijfelachtig schijnt mij echter nog (ten eerste) of deze bedrijven wel steeds dezelfde zullen zijn, die, zoals ik het formuleerde, „door de crisis het zwaarst worden getroffen” en (ten tweede en voornaamste) of het wel juist is om in den zin, waarin Prof. Mees dit doet, het begrip „algemeene overproductie” op één lijn te stellen met „een wanverhouding tusschen prijzen en productiekosten, voortvloeiende uit de waardeveranderingen van het geld” (cursiveering van mij). Wel kan ik het daarentegen tot op zekere hoogte eens zijn met de gelijkstelling tusschen „algemeene overproductie” en „deflatie”, echter ook dit slechts dan, wanneer men onder „deflatie” niet in de eerste plaats een prijsverschijnsel verstaat, maar integendeel hetzij een overschot van „hoarden” boven de uitgifte van nieuw geld, hetzij een vermindering der geldhoeveelheid in sterkere mate dan gelijktijdig „dishoarding” plaats vindt: derhalve in beide gevallen een verschijnsel op het gebied der *quantitatieve* geldvoorziening, hetwelk dus niet door het herleidingsstelsel, maar (indien ooit!) alleen door een juiste geldpolitiek kan worden weggenomen.

(b) Mijn vroegere opmerking omtrent het reële loonpeil is door Prof. Mees juist geïnterpreteerd. Inderdaad was mij, toen ik deze opmerking maakte, de reserve door den schr. in de noot op pag. 21 van diens praeadvies gemaakt, ontgaan. Juist deze reserve bewijst echter naar mijn meening, dat ook Prof. Mees inziet, dat men ten aanzien der loonen tenslotte met de zuiver automatische werking van het herleidingsstelsel niet uit zal komen. En daarmee vervalt dan tevens de grondslag voor de wel zeer optimistische verwachting, dat de arbeiders bij een „glijdende loonschaal” een nominale loonsverlaging gemakkelijker dan thans zullen aanvaarden, omdat zij immers de „zekerheid” hebben, dat bij een stijging van den index het geldloon ook vanzelf weer mede omhoog zal gaan!

(c) De beide bovenstaande argumenten richten zich — zoals ik reeds eerder in deze kolommen opmerkte en thans nog eens uitdrukkelijk wensch te herhalen — *niet* tegen het herleidingsstelsel als zoodanig, maar uitsluitend tegen de overschatting van de beteekenis daarvan voor de nivelleering der conjunctuurschommelingen. Als een positief bezwaar tegen het stelsel blijf ik daarentegen, ook na kennisneming van het bovenstaande, het gevaar voor het oppotten van geld beschouwen. Dit gevaar zou namelijk m.i. slechts verdwijnen, indien men zeker was, niet dat er geen crisissen, maar dat er *geen dalingen van het prijsniveau* meer zouden kunnen optreden: een zekerheid, die het herleidingsstelsel, ook in den gedachten-gang van Prof. Mees, niet biedt. Dat het bedoelde gevaar door het herleidingsstelsel zelfs zal *toenemen*, berust m.i. hierop, dat de in het huidige stelsel be-

staande mogelijkheden om ook nog op andere wijze dan door het aanhouden van geld op een verwachte stijging van de geldswaarde te speculeeren (nl. door belegging in obligaties, hypotheeken, accepten, etc.) onder een consequent doorgevoerd herleidingsstelsel zoodanig niet geheel zullen verdwijnen, dan toch zeer sterk zullen worden beperkt. Ceteris paribus — d.w.z. bij overigens gelijke verwachtingen omtrent een toekomstig dalend prijsverloop — zal dus onder het herleidingsstelsel de prikkel tot het vasthouden van geld (inclusief giraalgeld) sterker zijn dan onder het huidige gulden-is-gulden stelsel. De weerlegging van dit argument heb ik in het bovenstaande betoog van Prof. Mees niet kunnen aantreffen.

(d) Of men een partiële toepassing van het herleidingsstelsel op een gedeelte onzer staatsschuld — het idee, is, zoals ik reeds eerder vermeldde, niet van mij, maar van Prof. G. M. Verrijn Stuart afkomstig — een „fair chance” voor het stelsel wil noemen of niet, is een quaestie van appreciatie, waaromtrent een discussie m.i. weinig nut heeft. Mijnerzijds bedoelde ik deze uitdrukking overigens slechts in den zin van een „steekproef” op de mentaliteit van het belegend publiek. Als criterium zou ik hierbij niet het latere koersverloop willen beschouwen — het hieromtrent door Prof. Mees opgemerkte erken ik namelijk als principiëel juist — wel echter de *quantitatieve* verhouding van de inschrijvingen op het gedeelte van zulk een leening met en het gedeelte zonder herleidingsclausule (mits deze inschrijving althans zou plaats vinden in een tijd als de tegenwoordige, waarin er geen duidelijk uitgesproken verwachting omtrent het verdere verloop van het indexcijfer in den eenen of in den anderen zin bestaat). De eventuele mislukking van een dergelijk experiment zou — ook dit erken ik gaarne — niets tegen de mérites van het stelsel als zoodanig bewijzen, wel echter een waardevolle aanwijzing kunnen bieden omtrent de mate, waarin van een algemeene, doch facultatieve regeling in dezen zin vermoedelijk door het publiek zou worden gebruik gemaakt.¹⁾

J. G. K.

¹⁾ De discussie over dit onderwerp is hiermede gesloten (Red.).

BUITENLANDSCHE MEDEWERKING. DE ECONOMISCHE TOESTAND VAN DUITSCHLAND.

(Geld en Crediet).

Dr. Carl Krämer te Berlijn schrijft ons:

Sedert eenigen tijd zijn de meeningen over den economischen toestand van Duitschland, die tot dusverre eenstemmig zeer ongunstig luidden, verdeeld en tegenstrijdig. Sommigen constateeren duidelijke aanwijzingen voor een beginnende opleving van het bedrijfsleven; met stelligheid wordt zoo nu en dan een flinke verbetering voor het komende voorjaar voorspeld. Over het algemeen is men in de kringen der ondernemers hoopvoller gestemd dan ooit gedurende de laatste 2½ jaar.

Anderen bestrijden ten stelligste, dat er teekenen voor een verbetering van noemenswaardige beteekenis zichtbaar zijn. Zij wijzen in de eerste plaats op den toenemenden nood van de arbeidersklasse, de niet opgeloste vraagstukken van den landbouw, de sterke terugdringing van Duitschland van de wereldmarkt en op den voortdurend ongunstiger wordenden toestand van de openbare financiën. Zij merken op, dat er geen kans is op een verbetering van het bedrijfsleven, zoolang niet door het lossen maken van de van kracht zijnde „Stillhalte”-overeenkomsten op de meest verschillende gebieden duidelijk is gebleken, welke ondernemingen en welke bedrijfstakken voortaan in Duitschland als levensvatbaar en welke als verouderd zullen gelden; en zij zijn voorts algemeen van mee-

ning, dat de aanstaande winter moeilijker en critieker zal zijn dan één van zijn voorgangers.

Deze groote meeningsverschillen moeten, zooals vanzelf spreekt, uit politiek-tactische redenen worden verklaard. De aanhangers van de Regeering Von Papen en de voorstanders van den koers volgens het Papen-programma zijn geneigd, de op de markten waar te nemen tendenzen te gemakkelijk als teekenen voor een conjunctureele opleving uit te leggen. Hun tegenstanders daarentegen trachten vaak verschijnselen, die men als een consolidatie of normalisatie van het economisch verloop zou kunnen verklaren — onverschillig aan wien of waaraan zij toegeschreven kunnen worden — over het hoofd te zien en bestaande crisisverschijnselen te overdrijven.

Een reden voor afwijkende meeningen ligt ook in het feit, dat de momenteele situatie van het bedrijfsleven in velerlei opzicht ondoorzichtelijk is en dat derhalve het vormen van een oordeel door schijnbaar tegenstrijdige tendenzen in de afzonderlijke bedrijfstakken buitengewoon bemoeilijkt wordt. Juist daarom zal ook een poging, om een objectieve uiteenzetting van de toestanden te geven, haar nut hebben.

* * *

Om den huidige toestand te begrijpen, zal men een korten blik op de ontwikkeling, zooals deze tot dusverre was, moeten werpen. Het uitgangspunt moet de credietcrisis van Juli 1931 vormen, waarvan de gevolgen — nog verscherpt door het prijsgeven van den gouden standaard door Engeland en eenige andere landen — het economisch gebeuren voor vele maanden hebben bepaald. De crediet-crisis ontstond door de massale onttrekking van gelden uit het buitenland aan het Duitse bedrijfsleven, als gevolg waarvan ook de binnenlandsche bezitters van tegoeden bij spaarbanken en bankdeposito's wantrouwend werden en op groote schaal tot opzegging en terugtrekking van hun gelden overgingen. Dit had een enorme toeneming van de reeds tevoren waar te nemen opopping van bankbiljetten tengevolge.

Hoewel de terugtrekkingen van deposito's tot op zekere hoogte door de credietuitbreiding van de Rijksbank werd gecompenseerd — en wel eene crediet-expansie op basis van goederen in den vorm van wissels —, en hoewel de overblijvende bankinstellingen door garanties van de Overheid of overneming van aandelen door de Overheid werden gesteund, waren de bankinstellingen harerzijds toch genoodzaakt, de credieten aan haar cliënten zooveel mogelijk te beperken. De ontwikkeling van het geld- en credietwezen tijdens de acute en latente credietcrisis blijkt uit de onderstaande cijfers (posten in millioenen R.M.).

Op onderstaande cijfers behoeft nauwelijks dieper te worden ingegaan. Men ziet duidelijk, in welke mate de crediteuren van de banken en de inleggingen van de spaarbanken verminderen; men ziet, hoe de wisselportefeuille van de credietbanken afneemt en hoe de credieten van de circulatiebank om deze reden en wegens de algemeene toeneming van de wisseltrekkingen en den omloop van wissels stijgen en men ziet verder, in welke mate de uitgite van bankbiljetten

vermeedert. Wij willen dezen laatsten factor, de stijging van de bankbiljettencirculatie, nog even nader beschouwen.

Volgens zeer ruwe berekeningen mag men aannemen, dat, indien men rekening houdt met den omzet, de omloopssnelheid enz. de gemiddelde kassaldi der zakenlieden (incl. de geringe opopping van bankbiljetten voor spaardoeleinden) gemiddeld voor de jaren 1927—1929 rond R.M. 1 milliard bedroeg. Sedertdien is zoowel het inkomen als de omzet van den handel achteruitgegaan, terwijl de omloopssnelheid van het geld, afkomstig uit inkomen, door de sterke daling van het inkomen waarschijnlijk is gestegen; de bankbiljettencirculatie is echter ten opzichte van 1927—1929 toegenomen. Op deze wijze komt men tot het resultaat, dat de kassaldi van zakenlieden en de opopping van bankbiljetten door particulieren, welke tezamen in 1927—1929 rond een milliard R.M. bedroegen, in 1931 ongeveer 3 milliard R.M., in sommige maanden zelfs 3½ milliard R.M. groot waren. Indien de betalings- en spaargewoonten niet veranderd waren, zou dus voor 1931 slechts een bankbiljettenomloop van nauwelijks 4 milliard noodig zijn geweest; in werkelijkheid bedroeg de bankbiljettencirculatie R.M. 5,9 milliard.

Dit verschijnsel kan uit twee oorzaken worden verklaard. In de eerste plaats uit veranderde spaargewoonten: middelen, die anders bij de spaarbanken en banken zouden zijn gebleven, of in effecten of hypotheeken nieuw zouden zijn belegd, blijven thans in den vorm van bankbiljetten liggen. Dit verschijnsel deed zich ook in andere landen voor. Ten tweede echter uit veranderde betalingsgewoonten. Het bedrijfsleven, dat vóór de crisis bijna geheel tot girale betaling was overgegaan, heeft zich, als gevolg van de crisis, tot op zekere hoogte van deze betalingswijze afgewend en heeft in meerdere mate aan betaling in contanten de voorkeur gegeven, hetzij wegens de beperkte uitbetalingen als uitvloeisel van de bankcrisis, hetzij tevens op grond van de vrees, dat elke storting op de bankrekening van een zakenman tegen het aan dezen zakenman toegestane bankcrediet zal worden verrekend. Dit verklaart geheel en al de abnormale ontwikkeling van het geld- en credietwezen in Duitsland in de maanden na het uitbreken van de credietcrisis.

Uit het onderstaande overzicht blijkt evenwel reeds, dat de gevolgen van deze crisis aan het einde van het jaar 1931 begonnen te verminderen. Wisseltrekkingen en wisselomloopen, credieten van de circulatiebank en geldomloop bereikten in Nov./Dec. 1931 hun hoogtepunt en daalden sedertdien aanzienlijk. Het wegtrekken van deposito's en inlagen bij banken en spaarbanken vond sedert November 1931 in een veel langzamer tempo plaats.

Al konden deze verschijnselen ten deele nog aan seizoensinvloeden worden toegeschreven, toch toont de ontwikkeling sedert het voorjaar van 1932 (zie de tabel op de volgende pagina), dat het Duitse geld- en credietwezen weder tot normale toestanden terugkeert. Crediteuren en wisselportefeuille van de banken blijven stabiel; de debiteuren nemen

(Mill. RM.)	Grootbanken			Wisseltrekkingen (totaal)	Wissels in omloop (totaal)	Sparbanken		Credieten van de circulatiebank.	Circ. v. bankb. en munt.	
	Crediteuren	Debiteuren	Wissels			Overschot van inlagen bov. terugb.	Spaartegoed		Totaal	Verander. t.o.v. het vorige jaar
1931 Mei	10293	5866	2491	2694	8690	33,0	11220	2124	5856	— 468
Juni	9264	5830	1868	3570	8630	— 166,8	11070	3151	5959	— 308
Juli	8156	5642	1231	4093	8800	— 287,2	10810	4006	6139	— 72
Aug.	8002	5589	1419	3590	9130	— 312,1	10500	3480	6044	— 253
Sept.	7856	5555	1441	4481	9810	— 292,4	10220	4108	6302	— 39
Oct.	7451	5582	1315	4077	10310	— 291,6	9940	4410	6477	+ 209
Nov.	7333	5557	1340	3078	10770	— 199,0	9740	4372	6391	+ 198
Dec.	7493	4821	1379	4227	10510	— 232,2	9720	4644	6638	+ 259
1932 Jan.	—	—	—	3077	10250	— 110,2	9890	3977	6283	+ 324
Feb.	7179	4790	1339	2927	10010	— 60,1	9990	3819	6219	+ 202
Maart	7198	4894	1233	3617	9790	— 86,5	9950	3757	6224	+ 178

geleidelijk af. (De groote daling van de debiteuren in December is aan speciale afschrijvingen als gevolg van de reorganisatie der banken te wijten). Het overschot der uitbetalingen bij de spaarbanken vermindert op groote schaal en maakt in October plaats voor een klein overschot der inlagen. Wisseltrekkingen en wisselomloop naderen weder tot de cijfers van vóór den aanvang van de crisis. De credietverleening van de circulatiebank is tenslotte meer dan één milliard R.M. lager dan het vorige jaar, de bankbiljettencirculatie daalt weder tot een bedrag, dat ver beneden dat van het voorafgaande jaar ligt.

Wat is er in deze maanden geschied? Door de „Stillhalte"-overeenkomsten waren de banken tegen verdere terugtrekkingen door het buitenland beschermd. De zoogenaamde reorganisatie van de banken, die in de eerste maanden van 1932 door een financiële deelname van het Rijk werd beëindigd, versterkte ook het vertrouwen van de binnenlandsche cliëntele in de banken. De voorheen teruggetrokken deposito's keerden op beperkte schaal weder tot de banken terug, anderzijds daalde de post debiteuren als gevolg van vrijwillige terugbetaling van credieten (en daarmee, zooals vanzelf spreekt, ook de crediteuren), zoodat de crediteuren door de gestegen deposito's een opvallende stabiliteit vertoonden, waarmee een gelijktijdige toeneming van de liquiditeit der credietinstellingen gepaard ging.

Uit de ontwikkeling van de spaarbanken kan in elk geval worden afgeleid, dat de terugtrekkingen, als uitvloeisel van vrees, geleidelijk ophielden; voor zoverre terugtrekkingen nog plaats hadden, zijn deze te verklaren uit den economischen noodtoestand van de spaarders. Daarentegen keerden over het algemeen — in tegenstelling tot menige verwachting — de vroeger opgevraagde deposito's niet weder tot de spaarbanken terug en wel ten deele, omdat zij inmiddels — eveneens als gevolg van den economischen noodtoestand — consumptief waren aangewend. Dat een vermindering van de oppotting van bankbiljetten heeft plaats gehad, blijkt eveneens uit de daling van den omloop van bankbiljetten, welke in de laatste weken ten opzichte van 1931 rond $\frac{1}{4}$ milliard bedroeg.

In elk geval is de bankbiljettencirculatie ook thans nog zeer groot, hetgeen er op wijst, dat de oppottingen nog geenszins geheel en al zijn vrijgekomen en dat de beteekenis van de betaling in contanten in het bedrijfsleven nog steeds grooter is dan in normale tijden.

Desondanks valt niet te ontkennen, dat de credietinstellingen in de afgelopen maanden veel liquider zijn geworden en dat de credietzekerheid is toegenomen. Daar de banken door de „Stillhalte"-overeenkomsten beschermd worden en daar de Rijksbank evenmin op de banken en andere credietinstellingen een sterken druk ten aanzien van een afwikkeling van de financieringswissels uitoefent, zijn de banken dus feitelijk tegen executie beschermd en behoeven zij harerzijds evenmin op terugbetaling van verleende credieten aan te dringen; voorzoverre terugbetaling van credieten plaats heeft, geschiedt zulks over het algemeen vrijwillig en mede als gevolg van de geringere behoefte aan bedrijfskapitaal.

Zoo zijn ook handel en industrie veel liquider geworden, terwijl het aantal faillissementen zelfs een

opvallend laagterecord heeft bereikt. De rente van geld op korten termijn is vrij laag. De geldmarkt is ruim, schatkistbiljetten zijn voor belegging gezocht, terwijl de koersen op de effectenmarkt in den laatsten tijd aanzienlijk zijn gestegen.

* * *

Onze eerste conclusie ten aanzien van den toestand der Deutsche conjunctuur luidt dus, dat in het geld- en credietwezen een zekere normalisatie valt op te merken, die men voor het inzetten van een echte conjunctureele depressie zou kunnen houden, indien men niet wist, dat zij slechts door de „Stillhalte"-overeenkomst, de deviezennoodverordeningen en een gecompliceerd systeem van staatsbemoeienis en -garanties mogelijk werd gemaakt.

Want hetzelfde verschijnsel van stabilisatie der toestanden doet zich opmerkelijk genoeg ook bij het betalings- en credietverkeer van Duitschland met het buitenland voor. In de eerste maanden van dit jaar scheen de vrees niet ongegrond, dat Duitschland nog in den loop van 1932, hetzij tot een transfermoratorium, hetzij tot het opgeven van de pariteit zijner valuta gedwongen zou zijn, omdat de beschikbare overschotten uit den handel met het buitenland niet meer voldoende zouden zijn voor het transfereeren van de verplichtingen uit hoofde van rente en aflossing der buitenlandsche schuld, die men bruto op R.M. 1,6 tot 1,85 milliard en netto (na aftrek van de inkomsten uit Deutsche beleggingen in het buitenland) op R.M. 1,2 tot 1,55 milliard raamde, laat staan de „einmalige" terugbetalingen van het kapitaal, waartoe zich Duitschland bij de „Stillhalte"-overeenkomst en later had verplicht.

Deze vrees werd intusschen niet bewaarheid; de vereffening van de deviezenbalans is — zooals de relatief geringe, bovendien nog ten deele aan bijzondere terugbetalingen van kapitaal toe te schrijven, afneming van de goud- en deviezenvoorraden van de Rijksbank aantoon — voor het loopende jaar gelukt, hoewel het uitvoeroverschot slechts R.M. 1,2 milliard bedroeg, waarvan een deel, als gevolg der valutamoelijkheden van de landen, waarheen werd verkocht, niet gerealiseerd kon worden.

Hieraan liggen feitelijk twee oorzaken ten grondslag. In de eerste plaats het feit, dat Duitschland in het begin van het jaar 1932 de beschikking had over aanzienlijke deposito's in het buitenland, hetzij dat deze deposito's het gevolg waren van den gunstigen uitvoer in het jaar 1931 of van vroegere kapitaalvlucht; deze buitenlandsche tegoeden werden in 1932 voor een groot deel aan de Rijksbank verkocht en door haar ter bestrijding van den dienst der buitenlandsche schulden, aangewend. Voorts is van beteekenis, dat de Deutsche schuldendienst als gevolg van terugkoop van in het buitenland uitgegeven leeningen door de Deutsche debiteuren — voor welk doel deze ten deel hun beleggingen in buitenlandsche valuta of hun goederenvoorraden realiseerden — ten opzichte van de aanvankelijke raming met een zeker bedrag verminderde. Op deze wijze is het evenwicht van de Deutsche deviezenbalans ten minste voor de eerstkomende maanden verzekerd. Al het overige hangt af van het verloop van de „Stillhalte"-onderhandelingen evenals van de ontwikkeling van den buitenlandschen handel van Duitschland.

(Mill. R.M.)	Grootbanken			Wissel- trekkingen (totaal)	Wissels in omloop (totaal)	Sparbanken		Credieten van de circulatie- bank.	Circ. v. bankb. en munt.		
	Crediteuren	Debiteuren	Wissels			Overschot van inlagen bov. terugb.	Spaarte- goed		Totaal	Veranderingen t.o.v. 1931	t.o.v. 1930
1932 April	7171	4948	1403	2969	9550	— 59,3	9960	3605	6165	+ 250	— 5
Mei	7201	4914	1447	2776	9310	— 69,1	9910	3412	5961	+ 105	— 363
Juni	7207	4707	1462	3648	9260	— 135,8	9800	3513	6026	+ 67	— 241
Juli	7120	4651	1451	2655	9130	— 88,3	9720	3526	6023	— 116	— 188
Aug.	7069	4590	1451	2643	8950	— 10,8	9730	3396	5865	— 179	— 432
Sept.	7110	4604	1437	3419	8670	— 12,7	9730	3415	5863	— 439	— 478
Oct.	7067	4588	1468	2946	8780	15,3	9760	3244	5714	— 763	— 554

AANTEKENINGEN.

De omvang van de oorlogsschulden.

In verband met de moeilijkheden, welke de betaling van de oorlogsschulden aan de Ver. Staten met zich brengt, geven wij hieronder eenige gegevens betreffende den omvang van deze schulden, welke ontleend zijn aan het nummer van 19 Nov. jl. van The Commercial & Financial Chronicle (blz. 3445).

De schulden van de vijftien landen bedragen \$ 11.229.968.706, waarbij nog een bedrag komt van \$ 184.000.000 voor uitgestelde rente, als gevolg van het Hoover-moratorium voor het belastingjaar 1932.

Sedert de schulden zijn vastgelegd, hebben de debiteurlanden aan de Ver. Staten in totaal \$ 2.627.580.897 betaald, waarvan \$ 953.343.602 werd ontvangen voordat de schulden waren gefundeerd en \$ 1.674.237.295, nadat de overeenkomsten waren gesloten.

Het laatste bedrag kan worden onderverdeeld in \$ 1.230.926.551 voor interest en \$ 443.310.745 voor aflossingen op de hoofdsom. Volgens de overeenkomsten zijn de door de vier belangrijkste debiteurenaties verschuldigde bedragen: voor Groot-Brittannië \$ 4.398.000.000, Frankrijk \$ 3.863.650.000, Italië \$ 2.004.900.000 en België \$ 400.680.000.

De betalingen voor interest en aflossing, welke plaats hadden, nadat overeenstemming was verkregen, bedroegen voor de vier grootste landen:

Land:	Interest betaald	Hoofdsom betaald
Groot-Brittannië	\$ 1.149.720.000	\$ 202.000.000
Frankrijk	„ 38.650.000	„ 161.350.000
Italië	„ 2.521.250	„ 37.100.000
België	„ 14.490.000	„ 17.100.000

Indien de amortisatieverdragen op de bovenstaande basis zouden worden nagekomen en algeheele betaling zou geschieden, dan zouden de Ver. Staten in totaal aan interest en aflossing op de hoofdsom \$ 22.259.070.056 ontvangen.

De vestiging van een aluminiumindustrie in Nederland.

Naar aanleiding van het in het vorig nummer van ons weekblad op pagina 980 voorkomend bericht betreffende bovenstaand onderwerp, deelt het Economisch Technologisch Instituut in Limburg, te Maastricht, ons mede, dat het de mogelijkheid van de vestiging eener dergelijke industrie in Limburg onderzoekt. Dit Instituut stelt zich voor, eerlang daarover een uitvoerig rapport uit te brengen.

De politiek der Nederlandsche kolonmijnen.

Onder dezen titel is in het vorige nummer van ons weekblad een beschouwing opgenomen, die, volgens den aanhef, afkomstig was van de Limburgsche Mijnen. Teneinde een mogelijk misverstand te voorkomen, wijst men er ons op, dat hiermede niet de *gezamenlijke* Limburgsche Mijnen zijn bedoeld. De Domaniale Mijnen bijv. zijn bij de inzending van dit stuk niet betrokken.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Verkeersvraagstukken voor de groote stad door Mr. B. Mees. (Rotterdam 1932, Nijgh & Van Ditmar N.V. Prijs f 3,90) (Proefschrift Leiden).

Mr. Mees heeft in zijn dissertatie op overzichtelijke en prettig leesbare wijze een bij uitstek (vgl. Amsterdam en Madrid) actueel onderwerp behandeld.

Hfdst. I stelt de vraag: „Tram of bus?“, en weegt de voor- en nadeelen van beide vervoermiddelen tegen elkaar af, waarbij o.a. op de regelende werking van de trambaan in het gewoel wordt gewezen. Op blz. 28 wordt de algemeen heerschende tendens ten aanzien van het gebruik van deze *beide* vervoermiddelen in het moderne stadsverkeer neergelegd, waarna op blz. 55 een opsomming van de gevallen volgt, waarin bij voorkeur bussen zijn te gebruiken.

Hfdst. II bekijkt o.m. de stadsindeeling in verband met de capaciteit van vervoermiddelen en straten en toont aan, dat de *tram*, daar ze per vervoerder passagier de minste straatruimte inneemt, *voor massavervoer* te prefereeren is boven de bus. Vervolgens wordt, naast eenige beschouwingen en cijfers over de vervoerbehoefte, de indeeling der verkeerswegen behandeld en het ontstaan der moderne cityvorming, welke in de eerste plaats een verkeersvraagstuk is, wordt, een Amerikaansche theorie volgend, teruggevoerd op het sleeperspaard. „Immers door den geringen actieradius van de paardenvoertuigen moesten alle handelsinstellingen dicht bij elkander liggen om geen al te hooge transportkosten te veroorzaken.”

Hfdst. III onderwerpt de verkeersregeling aan een „ingehende” bespreking, waarbij ook het strafrechterlijke in deze materie naar voren wordt gebracht. Speciale behandeling viel ook het rijwielverkeer en het — tot curieuze oplossingen aanleiding gevende — parkeervraagstuk ten deel. In Philadelphia (blz. 198) heeft het openbaar vervoerbedrijf aan de eindpunten der verschillende tram- en buslijnen parkeerterreinen aangelegd. „Op het bewijsje van betaling van het parkeertarief kan men gratis per tram of bus naar de city vervoerd worden.” Een zeer juiste maatregel, die congestie in de city kan tegengaan.

In een aanhangsel is, naast gegevens over buitenlandsche stedelijke verkeersvraagstukken, een nieuw reorganisatievoorstel voor het Rotterdamsche tramnet uitgewerkt aan de hand van beginselen over een vervoerplan in Par. 8 Hfdst. I (radiale lijnen, sectieën overstaptarieven).

Na dit summier overzicht zij ons een enkele kantteekening vergund. Het is o.i. economisch niet juist, dat de bus in de eerste plaats het kapitaal, dat in de tramwegen van de groote steden belegd is, moet aflossen. Naast een slijtage-afschrijving dient er *bij trams zeker één voor demodatie* te bestaan. Bij de snelheid van bus en tram vergeet Mr. Mees, dat de buschauffeur tegelijk conducteur is, zoodat daardoor op de „bewering”, dat de bus „veel sneller” is dan de tram een ander licht valt en de constateering van Mr. Mees: „iets sneller”, tot zijn juiste proporties wordt teruggebracht.

Par. 6 en 7 van Hfdst. I, welke de economische zijde van het tram- en busvraagstuk behandelen, hadden, naar wij meenen, voor hun conclusies *méer en synthetischer* cijfermateriaal (verslagen R.E.T.!) behoeft en meer werkelijkheidszin t.a.v. het huidige verkeersprincipe: tram en bus.

Maar dit zijn slechts detailpunten. Wij weten, dat Mr. Mees niets liever wil dan (blz. 131): „the right vehicle in the right place”.

Wij bevelen dit boekwerk daarom velen, ook verkeersautoriteiten, ter lezing aan.

J. M. E. M. A. ZONNENBERG.

Lohnhöhe und Wirtschaft door Dr. K. Rieker. (Berlin 1932, Carl Heymanns Verlag 1932. Prijs R.M. 1.50).

In een korte verhandeling (59 blz.) heeft Dr. Rieker een nieuw licht geworpen op dit belangrijke vraagstuk en met name op de loonpolitiek, die in Duitschland na de stabilisatie is gevolgd. Toen heerschte in Duitschland een groot kapitaalgebrek. In plaats van kapitaal te vormen is het tegendeel gebeurt. Hierin ziet de schrijver een van de groote oorzaken van de hevige depressie in dat land. De hooge loonen hebben een rationaliseering, d.w.z. het vervangen van handdoor machinale arbeid bewerkt, die economisch volkomen ongerechtvaardigd was en de groote werkloosheid in de hand heeft gewerkt. De toekomstige loonpolitiek van Duitschland moet, aldus de schrijver, niet gericht zijn op hooge nominale loonen voor een relatief klein aantal arbeiders, maar op het *totaal inkomen* van de arbeidersklasse.

GOEDERENHANDEL.

GRANEN. 13 December 1932.

Gedurende de afgelopen week heeft de graanmarkt nu en dan weder den invloed ondervonden van den onzekeren Engelschen wisselkoers. Aanvankelijk drukte de voortgezette daling de stemming aan de graanmarkt, later heeft het herstel van den sterlingkoers bijgedragen tot haar iets hoopvoller aspect. De verhouding tusschen de vraag naar tarwe en de beschikbare en spoedig te verwachten hoeveelheden wijst echter nog niet op een duurzame verbetering van eenige betekenis van de tarweprijzen. De West-Europeesche oogstberichten zijn bevredigend, Australië rapporteert kwalitatief en kwantitatief gunstig over zijn nieuwen oogst en ofschoon volgens schatting der Argentijnsche regering de oogst in Argentinië niet meevalt en slechts zeer weinig grooter zal zijn dan in het vorige seizoen (6.3 miljoen tegen 6.15 miljoen ton), zoo is de vraag naar nieuwe Plata-tarwe vooralsnog in Europa zoo teleurstellend, dat aan de Argentijnsche termijnmarkten de prijzen zijn gedaald, terwijl toch in Noord-Amerika tarwe prijs-houdend bleef en tenslotte te Chicago zelfs wat vaster liep. De beperkte vraag naar Plata-tarwe hangt gedeeltelijk samen met het in Engeland nu geldende invoerrecht van 2/- per quarter op niet-Britsche tarwe, hetwelk tevens tengevolge heeft, dat Canadeesche en Australische tarwe in Engeland nog meer den toon aangeven dan vroeger. Canadeesche tarwe, in het bijzonder van Vancouver, werd deze week in Engeland in vrij ruime mate gekocht, doch het aanbod blijft ruim. Men verheugt er zich reeds geruimen tijd in Canada over, dat de tarwe-uitvoer door dezen herfst aanmerkelijk grooter is dan verleden jaar, doch het was een ernstige teleurstelling, dat de hoeveelheid van November veel kleiner is geweest dan in October en niet grooter dan in November 1931. De directeur van de Canadeesche tarwepool schijnt gezegd te hebben, dat, zoolang er in de wereld zooveel tarwe wordt uitgezaaid, slechts de voorzienigheid door middel van mislukte oogsten prijsverbetering van tarwe zou kunnen teweegbrengen. Dat duidt allermint op vertrouwen in een prijsherstel. Intusschen zijn de berichten over de wintertarwe der Ver. Staten niet gunstig. In verschillende streken van het Midden-Westen en Westen staat de tarwe er als gevolg van droogte slecht voor en men verwacht een groot winterverlies. Dit heeft bijgedragen tot de iets betere stemming voor tarwe te Chicago, al komt er nog steeds uitermate weinig van uitvoer uit de Ver. Staten, omdat de prijzen dien niet toelaten. En toch zal uitvoer uit de Ver. Staten noodig zijn, om daar het prijspeil te verbeteren of misschien zelfs om het te handhaven. Onderhandeld wordt nog steeds over verkoop op credit van een groote hoeveelheid Amerikaansche tarwe naar China. Als deze transactie tot stand mocht komen, zal zij in de Ver. Staten de markt wat kunnen verlichten, doch voor Australië, dat ook deze week weder vrij wat tarwe naar China verkocht, zal zij een zeer ongunstig verschijnsel vormen. Op 12 December is tarwe in Noord-Amerika tenslotte weer wat flauwer geloopt en het slot was te Chicago slechts $\frac{1}{2}$ a 1 dollarcent per 6 lbs. hooger dan op den 5den. Te Winnipeg daalde de tarweprijs zelfs ongeveer $\frac{1}{4}$ cent en aan de Argentijnsche termijnmarkten trad een verlaging in van 20 centavos per 100 KG.

Rogge blijft zeer stil, ondanks uitermate lage Poolse vraagprijzen. Uit Rusland, dat deze week ook tarwe in grotere hoeveelheid verscheept dan eenigen tijd het geval is geweest, werd ook weder wat rogge afgeladen.

Voor maïs is gedurende de afgelopen week de vraag weinig levendig geweest. De groote verschepingen van de vorige week uit de Donauhavens lieten haar invloed gel-

den. Weliswaar werd er deze week in totaal wat minder Donaumaïs afgeladen, doch naar Nederland was de hoeveelheid juist nog weer aanmerkelijk grooter. In Engeland leden de maïszaken onder de fluctuaties van den sterlingkoers en zoowel Platamaïs als Donaumaïs kwamen nog weder dagelijks lager te koop. Groote aanvoeren van Platamaïs droegen in Nederland daartoe bij. Weliswaar is het maïsverbruik hier nog altijd groot, maar bij de groote aanvoeren en de algemeene flauwe houding der maïsmarkt ging van Nederland toch allermint steun uit. Daarbij daalden ook in Argentinië de maïsprijzen. Eerst op de alleraatste dagen der week werd de stemming iets beter, omdat in de eerstvolgende tien dagen de aanvoeren in Nederland wat kleiner zullen zijn, de Donaulanden minder neiging toonden om tot de zoo sterk gedaalde prijzen maïs af te geven en ook Argentijnsche verschepers minder dringend aan de markt waren. Het koude weder dier dagen met in Nederland de kans op gesloten schesepvaart, deed hier de vraag wat toenemen. Verschepingen van maïs uit Noord-Amerika zijn den laatsten tijd weder klein en blijkbaar drijft de bedreiging met groote maïsaanvoeren uit de Ver. Staten voorloepig weer over. Op 12 December was maïs in Argentinië wat vaster, doch de termijnmarkten aldaar sloten toch nog 15 a 20 centavos per 100 KG. lager dan een week tevoren. De nieuwe maïssoogst in Argentinië staat er goed voor en regenval heeft het gevaar van sprinkhanen doen afnemen.

In gerst waren ook deze week de zaken weder van beperkten omvang. De verschepingen uit Rusland en de Donauhavens blijven klein, doch daar gerst aanmerkelijk duurder is dan maïs, doen die kleine verschepingen de vraag naar gerst niet toenemen. Nog steeds ligt te Rotterdam vrij veel gerst opgeslagen, die slechts langzaam haar weg naar den verbruiker vindt. In afwachting van de opheffing van het Amerikaansche drankverbod staat gerst in Noord-Amerika reeds geruimen tijd te hoog in prijs voor export. Argentinië echter, waar de gerstsoogst geschat wordt op 700.000 ton tegen 482.000 ton in het vorige jaar, verlaagde zijn prijzen eenigszins, hetgeen nu en dan tot meer zaken leidde, in het bijzonder naar Nederland. Dat ook de Oost-Europeesche soorten door wederverkopers tot gedaalden prijs werd aangeboden, had echter geen uitbreiding der zaken tengevolge.

SUIKER.

De stemming op de verschillende suikermarkten was gedurende de afgelopen week prijshoudend te noemen.

In Amerika toonden houders van ruwe suiker zich nogal vasthoudend en aangezien de liquidaties te New-York vrijwel beëindigd waren, konden de prijzen weer tot iets boven 0.90 d.c. voor Cubasuiker stijgen.

Op de New-Yorksche termijnmarkt was de kooplust overwegend. Enkele liquidaties op vroege termijnen verhinderden echter een verbetering van eenig belang. De slotnoteringen gaven het volgende beeld te zien: Dec. 0.71, Jan. 0.75, Mrt. 0.77, Mei 0.84 en Juli 0.88, terwijl de laatste notering voor Spot Centr. 2.90 bedroeg.

De ontvangsten in de Atlantische havens der Ver. Staten bedroegen deze week 29.000 tons, de versmeltingen 32.000 tons tegen 32.700 tons en de voorraden 132.000 tons tegen 117.500 tons verleden jaar.

In Engeland was de markt in één doen. In ruwsuiker ging zoo goed als niets om, terwijl de noteringen op de Londensche termijnmarkt tengevolge van de betere tendens voor het ruilmiddel een fractie lager sloten in vergelijking met de opening.

AANVOEREN in tons van 1000 KG.

Artikelen	Rotterdam			Amsterdam			Totaal	
	4/10 Dec. 1932	Sedert 1 Jan. 1932	Overeenk. tijdvak 1931	4/10 Dec. 1932	Sedert 1 Jan. 1932	Overeenk. tijdvak 1931	1932	1931
Tarwe	36.621	1.412.482	1.551.536	260	8.060	36.682	1.420.542	1.588.218
Rogge	9.326	468.003	448.649	602	3.605	1.157	471.608	449.806
Boekweit	218	25.517	29.398	—	244	338	25.761	29.736
Maïs	58.388	1.342.525	1.359.873	11.671	317.425	284.623	1.659.950	1.644.496
Gerst	4.480	456.727	621.315	—	33.989	58.657	490.716	679.972
Haver	6.282	187.184	253.504	202	4.437	3.675	191.621	257.179
Lijnzaad	9.570	276.575	191.022	11.552	365.886	418.114	642.461	609.136
Lijnkoek	1.033	86.038	111.101	—	50	204	86.088	111.305
Tarwemeel	94	23.034	75.725	97	13.016	23.330	36.050	99.055
Andere meelsoorten	1.044	42.923	41.620	309	12.825	12.732	55.748	54.352

IJZER.

Op de exportmarkt voor ruwijzer is weinig nieuws voor- gevallen. De prijs vertoont eenige teekenen van stabiliteit: reeds eenige maanden lang beweegt hij zich om de 34/6 fob. Antwerpen (goud) voor Lux 3. De Fransche markt voor Lux 3 vertoont teekenen van stabiliteit, gedeeltelijk onder invloed van de gunstige berichten omtrent de besprekingen tot stichting van een nieuw verkoopkantoor voor gieterij- ijzer.

De Cleveland-producenten breiden hun afzet in Schotland en elders uit; dit gaat echter niet zonder concessies op den prijs gepaard. Volgens de laatste berichten noteert Cleve- land No. 3, dat aan de Tees nog altijd 58/6 fot. hoogoven doet, voor levering in Schotland een sh. lager, nl. 52/6 fot. Grangemouth of 54/- fot. Falkirk.

Dit is thans de vierde week van bijna volkomen stilstand van zaken op de staalmarkt. Alleen Brazilië treedt als kooper op. De producenten zijn nog ruim van orders voor- zien. Intusschen is het prijsniveau opnieuw gedaald; staf- ijzer noteert thans 55 sh. goud fob. Antwerpen.

STEENKOLEN.

De toename van de bedrijvigheid in de kolenindustrie, waarvan de vorige maal werd melding gemaakt, houdt aan.

De kolenproductie aan den Roer steeg van 256.000 ton per dag in October tot 281.000 ton per dag in November, terwijl bij een vermindering van het aantal „Feierschichten“ van 500.000 op 337.000 het aantal arbeiders toenam van 198.000 tot 206.000 in de genoemde maanden.

In Engeland is het vooral aan de Eastcoast, dat men zich in aanhoudende opleving verheugt. Aan de mijnen in Northumberland werd een vermeerdering van de productie- quota toegestaan van 150.000 ton voor dit kwartaal, het- geen eigenlijk nog niet voldoende is. In Schotland heeft men een vermeerdering der quota verkregen van 350.000 ton. Tenēinde aan de vraag te kunnen voldoen, werden aldaar door sommige mijnen quota overgenomen tegen 1/3 per ton.

Ook in ons land zien wij, merkwaardig genoeg en on-

danks het geroep om contingentteering, weer productie-toe- name in de maand October (1.108.322 ton) in vergelijking met September (1.069.067 ton).

De prijzen zijn:

Table with 2 columns: Product name (Northumberland Ongezeefde, Durham Ongezeefde, Cardiff 2/3 large 1/3 smalls, etc.) and Price (f 7.—, 7.25, 9.50, etc.)

Hollandsche Eierbriketten 12,50

alles per ton van 1.000 KG. franco station Rotterdam/Am- sterdam. Ongezeefde bunkercolen f.o.b. Rotterdam/Amster- dam f 7.20. Markt opgewekt. 13 December 1932.

INSTITUUT VOOR ECONOMISCHE GESCHRIFTEN. Bedrijfsleven en de strijd tegen de Armoede in Nederland

door Dr. CH. A. VAN MANEN.

Prijs ingenaaid f.3,—. Gebonden f 4,75.

Voor leden der Vereeniging en geabon- neerden op het Weekblad wordt dit werk beschikbaar gesteld tegen den prijs van

f 2,50 ingenaaid en f 4,— gebonden.

Bestellingenrichte men tot het Secretariaat van het Instituut, Pieter de Hoochweg 122, onder gelijk- tijdige remise per postwissel of op postchèque- en girorekening No. 8408, Rotterdam.

Vervolg STATISTISCH OVERZICHT VAN GROOTHANDELSPRIJZEN.

Main statistical table with columns for DIVERSEN, KOLONIALE PRODUCTEN, and INDEXCIJFERS. Rows include monthly and yearly price data for various commodities like rubber, coffee, and sugar.

1) Jaar- en maandgem. afger. op 1/8 pence. 2) 1 Dec.

N.B. Alle Pondennoteringen vanaf 21 Sept. '31 zijn op goudbasis omgerekend

DE TWENTSCHE BANK N.V.

GEVESTIGD TE AMSTERDAM

Maandstaat op 30 November 1932

DEBET

Aandeelhouders nog te storten 90 pCt. op aandelen B, waarvoor waarborg gedeponoord	f	421.200,—
Deelnemingen in diverse ondernemingen	„	9.046.197,18
Effecten van Aandeelhouders ten eigen gebruik	„	30.911.450,—
Kassa en De Nederlandsche Bank	„	19.962.510,08
Wissels en Coupons	„	16.366.581,23
Nederl. Schatkistbiljetten en -Promessen	„	51.709.329,70
Daggeldleeningen	„	1.025.000,—
Bankiers in Binnen- en Buitenland	„	9.145.342,85
Eigen Effecten en Syndicaten	„	7.055.212,14
Effecten van het Zieken- en Pensioenfonds	„	2.427.258,56
Prolongatiën gegeven	„	9.733.360,—
Debiteuren	f	134.108.922,52
af: loopende Promessen	„	6.928.000,—
		„ 127.180.922,52
Gebouwen	„	8.000.000,—
	Totaal.....	f 292.984.364,26

CREDIT

Kapitaal	f	40.000.000,—
Reservefonds	„	17.000.000,—
Aandeelhouders voor gedeponoerde Effecten als waarborg voor 90 pCt. storting op aandelen B	f	421.200,—
in Leen-Depot	„	30.490.250,—
		„ 30.911.450,—
Zieken- en Pensioenfonds	„	6.133.513,16
Deposito's	„	71.363.378,57
Saldo te ontvangen en te leveren Effecten	„	1.482.679,39
Crediteuren	f	116.805.794,72
„ voor gelden in het Buitenland	„	5.417.041,90
		„ 122.222.836,62
Te betalen Wissels	„	862.319,68
Geaccepteerd door derden	„	426.739,37
Diverse Rekeningen	„	2.580.947,47
	Totaal.....	f 292.984.364,26

NEDERLANDSCH INDISCHE HANDELSBANK, N.V.

AMSTERDAM

'S-GRAVENHAGE
BATAVIA

ROTTERDAM

AMOY, AMPENAN, BANDOENG, BOMBAY, CALCUTTA, CHERIBON, GORONTALO,
HONGKONG, KOBE, MAKASSAR, MEDAN, MENADO, PALEMBANG, PASSOEROEAN,
PEKALONGAN, PROBOLINGGO, SEMARANG, SHANGHAI, SINGAPORE, SOERABAYA,
TEGAL, TELOK BETONG, TJILATJAP, TOKIO, WELTEVREDEN

DE NEDERLANDSCHE WERKGEVER

Wekelijksch Orgaan v/h. Verbond
van Nederlandsche Werkgevers

VERANTWOORDELIJKE REDACTIE:
Mr. P. W. J. H. CORT VAN DER
LINDEN EN Mr. A. N. MOLENAAR

ABONNEMENTS-
PRIJS VOOR
NIET LEDEN
f 6.— PER JAAR

Vraagt profexemplaren bij het
Secretariaat: Kneuterdijk 8,
Telefoon No. 17510 · Den Haag

*Een spiegelbeeld van het politiek-
en geseitijk leven in Duitschland, een
betrouwbaar en kritisch waarnemer
van het Duitse- en Internationale
zakenleven is de „FRANKFURTER
ZEITUNG“, Duitschland's toon-
aangevend zakenblad.*

Geïnteresseerden kunnen ver-
dere inlichtingen bekomen bij
onzen Generaal-Vertegen-
woordiger voor Holland:
J. H. WEHN, VOORBURG (Z.H.)
Dr. BLOOKERSTRAAT 21

VERSCHEENEN:

POLITIEKE OPRECHTHEID IN EEN NATIONALE PARTIJ- GROEPEERING

DOOR

PROF. MR. J. A. EIGEMAN

Prijs. f 2.50

Bij den Boekhandel verkrijgbaar
NIJGH & VAN DITMAR N.V., ROTTERDAM

Hier is de plaats om U als Abonn  te geven:

Gelieve mij vanaf heden te noteeren voor een abonnement op Economisch-Statistische Berichten (Algemeen Weekblad voor Handel, Nijverheid, Financiën en Verkeer) tegen den prijs van f 20.— per jaar (f 23.— buitenland).

Naam:

Adres:

Datum: